

M
A
G
Y
A
R
T
A
N
Í
T
Á
S

Tinódi Lantos Sebestyén
nemesi címere

2006/4.
SZEPTEMBER-OKTÓBER

MAGYARTANÍTÁS

2006. 4. szám

XLVII. évfolyam

Módszertani folyóirat

Megjelenik évente ötször:
január, március, május,
szeptember és november hónap-
ban.

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon: 363-0276, telefax: 221-6337

E-mail: trezorkiado@trezor.axelero.net

Internet: <http://emil.alarmix.org/trezorb>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 310 Ft

Éves előfizetési díj: 1550 Ft

Két példány (azonos címre): 2600 Ft

Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1250 Ft

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 800 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó cí-
mén, levélben, telefonon vagy telefaxon. Fizetés a
megrendelést követően megküldött számla alap-
ján csekken vagy átutalással.

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa

Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa

Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

Széplaki György levele.....	2
Oroszlány Péter (1949–2006).....	3
Szathmári István: Emlékezés Tinódi Lantos Sebestyénre.....	5
Adamik Tamás: A Zalán futása szerkezete és üzeneete I.....	6
Csatlós Ágnes: Az irodalomtanítás műhelyében. Petri György: Elégia.....	13
Laczkó Mária: Gondolatok a 2006-os magyar nyelv és irodalom érettségi vizsgáról.....	17
Dóra Zoltán: Serkenti vagy elősegíti? (A nyelvi szórszálhasogatásról).....	18
Trencsényi László: Söderparti 1977 — Miskolcon.....	19
Holczer József: A sugás is nyelvi jelenség!...21	
Varga Mária: Nemcsak — hanem... is. Néhány gondolat e páros költőszó használatáról.....	22
Adamikné Jászó Anna: Nemcsak — hanem... is.....	24
Helyesírási verseny Egerben.....	27
KÖNYVSZEMLE	
Kristó Nagy István: Benyhe János: Dohogó. Nyelv-ör-járat ♦ Albertné Herbszt Mária: Benczik Vilmos: Jel, hang, írás. Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez ♦ Sájter Laura: Mózes Huba munkái ♦ Szabó István Pál: Laczkó András: Vers- világok ♦ Aszódi Gabriella: Kutas Ferenc: Az elbeszéléstől a kétszintű érettségi dolgozatig ♦ Sájter Laura: Erdélyi Margit: A groteszk relációi drámákban.....	28
ÖTLETTÁR	
Raátz Judit rovata.....	38

E számunk szerzői:

Adamik Tamás, egyetemi tanár, ELTE BTK ♦ Adamik-
né Jászó Anna, tanár, ELTE BTK ♦ Albertné Herbszt
Mária, tanár, Eötvös József Főiskola, Baja ♦ Aszódi
Gabriella, tanár, Budapest ♦ Csatlós Ágnes, egyetemi
hallgató, ELTE BTK ♦ Dóra Zoltán, tanár, Vác ♦ Hol-
czer József, tanár, Kecskemét ♦ Kristó Nagy István, ny.
főszerkesztő, Budapest ♦ Laczkó Mária, tanár, Budapest
♦ Raátz Judit, tanár, ELTE BTK ♦ Sájter Laura, tanár,
Miskolc ♦ Szabó István Pál, tanár, ELTE BTK ♦ Tren-
csényi László, tanár, Miskolci Egyetem ♦ Szathmári Ist-
ván, ny. egyetemi tanár, Budapest ♦ Széplaki György,
tanár, ELTE BTK ♦ Varga Mária, tanár, Hatvan

MI LESZ A KÖTELEZŐKKEL?

Kedves Barátom!

Nagy örömmel és büszkén jelentem, most már ötunokás nagypapa vagyok. Amúgy a dolog természetes nagyszerűsége és szépsége sem indokolná, hogy baráti-szakmai levelem ezzel kezdjem, csakhogy nekem, ha gyerekekről van szó, az iskola, az irodalomtanítás is eszembe jut, még a saját unokáimról is. S mert szeptemberben kezdí az iskolát Gergő, a legidősebb, majd a többiek is jönnek szép sorral, kicsit elgondolkodtam: milyen lesz az az iskola, amelybe ők járnak, mi lesz a tananyag, mi lesz a kötelezőkkel?

Az utolsó kérdés legutóbbi beszélgetésünk hatására fogalmazódott meg bennem. A bevásárlóközpontban a könyvek és egyéb információhordozók között találkozva örömmel vegyes rémülettel láttuk, mennyi „tanulói segédeszköz” van a kínálatban a kötelezők megismertetésére, feldolgozására, vagy ahogy te mondtad, „rafinált olvasás-elkerülő technikák, kereskedelmileg ügyesen találva”. S ez még csak hagyján! Elvileg szakemberek munkáiról van szó, szakmailag ellenőrizhetők, véleményezhetők. Tárgyuk szerint pedig a hagyományos olvasmányok szerepelnek bennük, így még örülhetünk is, a kereskedelem bízik a megmaradásukban, talán nem merülnek feledésbe klasszikus irodalmi értékeink.

Amiért most levélben is újra felhozom a dolgot, az a kötelezők témájához kapcsolódó internetes tapasztalatom. A keresőbe írt kulcsszó izgalmas barangolásra csábított. A már ismert szaccikkek és az előbb említett segédeszközökön kívül a fórumok villanyoztak fel. A gyerekek kéri, adják, kapják a segítséget a kötelezőkről készült olvasónaplók közreadásával. Ez ám az áttekinthetetlen dzsungel! Mi a forrásuk, milyen a színvonaluk, szakmailag helytállóak-e? Ez bizony megválaszolhatatlan, megoldhatatlan kérdés. Mit tegyenek ilyen esetben a magyartanárok? Meg is vallom, nincs igazán jó, általánosan alkalmazható ötletem a megoldásra. Valamit azért ajánlanék neked.

Magam is meglepődtem, milyen régen írtam a házi olvasmányokról, éppen tizenkét éve. Az akkori tizenkét évesek már tanítanak, a világ is nagyot változott, főleg a technikában, mégis maradt néhány megszívlelendő. Visszaidézem:

- Az otthoni (házi) olvasásra feladott műveknél, azt hangsúlyozzuk: *elvárjuk*, hogy mindenki olvassa el őket, hiszen ez lesz a közös élmény és megbeszélés alapja.

- Egész tanévben *ajánlunk*, néha kötelezően is feladunk a tankönyvből rövidebb műveket: verseket, elbeszéléseket vegyesen önálló olvasásra. Az iskolai műelemzéssel párhuzamosan, annak ismereteit, tapasztalatait felhasználva *módot adunk saját olvasmányélmények szerzésére* is. A szokásos kikérdezéstől eltérően, inkább *élménybeszámolókat rendezünk*, amelyekben helyük van az egyéni véleményeknek, még a nemtetszés kifejezésének is.

- A közös élménynek szánt művet *gondosan készítsük elő*. Kiválasztásakor vegyük figyelembe az osztály képességeit, érdeklődését. *Mutassunk be érdekes részleteket*; ha van diafilm, mozifilm, (megtoldanám a most megismert újabbakkal) azt is felhasználhatjuk. A gyengébbek képzeletét később is segítheti a képi megjelenítés. (Vigyázat sohasem az olvasás helyett alkalmazzuk!)

- Fontos, hogy *az irodalomtanárt érdekelje a gyerekek mindenféle olvasmánya*, hallgassa meg beszámolóikat, óvatosan alakítsa ízlésüket, és mindig legyen ajánlata az iskolában tanult műveken, szerzőkön kívül. A nyárra, szünidőre szólóan általában is buzdítson az olvasásra, így az első órákon szóban és írásban is téma lehet a szüneti könyvélmény.

- Amikor már feladtuk a házi olvasmányt, *minden órán szánjunk rá néhány percet*. Ellenőrizzük, segítsük az előrehaladást. A tanár már ekkor előkészíthet, gyűjthet érdekes, játékos feladatokat, rejtvényeket, képeket, amelyek később felhasználhatók.

- Kényesnek tűnő kérdés az olvasónapló. Csak akkor vezessük, ha biztosak vagyunk benne, hogy nem mások „élményei” alapján fog készülni. A módszeres elemzés: műnemi, műfaji kérdések, szerkezet, jellemek, stílus stb., ügysem egyéni feladatok, ezek a tanórai közös munka eredményei.

Egészében elmondható: a házi olvasmányok kérdése szorosan összefügg a napi munkával, csak ott sikeres, ahol az olvasásnak napi gyakorlata van.

Az új tanév változásainak elviseléséhez erőt, optimizmust kívánok!

Oroszlány Péter

1949–2006

Pedagógiai tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Tanárképző Intézetében végezte: 1979-ben mérnök-tanári diplomát szerzett. Ezt követően kollégiumi nevelőtanári állást vállalt Budapesten, a *45. Sz. Ipari Szakmunkástanuló Otthonban* (ma Kós Károly Kollégium), ahol elsősorban Szabolcs-Szatmár megyéből felkerült gyenge képességű tanulókkal foglalkozott. 1982 és 1986 között a kollégiumi nevelés megújítását célzó reformpedagógiai programot dolgozott ki néhány tanártársával. 1986-tól 1988-ig a *Czóbel Ernő Középiszkolai Kollégiumban* folytatta nevelőtanári munkáját, miközben a *Hajózási Szakközépiszkolában* biológiát tanított.

1988-ban az újonnan megalakuló *Alternatív Közgazdasági Gimnázium* tanára lett, és a kezdetektől részt vett az iskola pedagógiai programjának kidolgozásában. Mint a természettudományos tantárgyblokk vezetőjének a tantárgyak tantervének kidolgozása, összehangolása és az iskola biológiakönyvének megírása is feladata volt. Emellett kezdeményezte egy új tantárgy, a *tanulásmódszertan* létrehozását, kidolgozta tantervét, összeállította tananyagát. A tantárgy tanításának és elterjesztésének segítésére tanulás-módszertani oktatócsomagot készített, mely az audiovizuális eszközökön (hangkazetták, videokazetták, főlírasorozat, diasorozat) és a számítógépes olvasásfejlesztési programon kívül három tankönyvet, illetve segédkönyvet tartalmaz. A *Könyv a tanulásról* című tankönyvnek eddig hat kiadása jelent meg és terjedt el országosan. *A tanulás tanítása* című tanári kézikönyv négy kiadást ért meg eddig, 1995-ben a HUNGARODIDAKT kiállításon ezüst oklevelet kapott. A *Dinamikus olvasás* című kiadvány az olvasásfejlesztő szoftver programkönyve.

1990-től vezetett tanári továbbképzéseket. Tizenöt év alatt mintegy 3000 pedagógus vett részt tanfolyamain. A tanulás-módszertani programot 1999-ben az AKG Alapítvány akkreditáltta. Az utóbbi négy évben ez a továbbképzés munkája jelentős részét tette ki, országos hívták iskolai tantestületek tanfolyamok és előadások tartására.

1996 őszén megalapította a *TANI-TANI* című periodikát, az alternatív pedagógia folyóiratát, melynek főszerkesztősége alatt 2003-ig huszonöt száma jelent meg.

1994 és 1996 között elvégezte a *Waldorf Posztgraduális Tanárképzés* három féléves kurzusát, majd 1996 és 1999 között a Michael Institute of Spatial Dynamics (Anglia) első magyarországi *Bothmer-gimnasztikai és térdinamikai képzését*. E területen is indított már felnőtt tréningcsoportot.

A játékpedagógia iránti érdeklődéséből fakadóan 1999-ben akkreditáltta *A játék és a gyermeki személyiség fejlődése I: Mozgásos játékok* című 30 órás tanári továbbképzést, majd 2003-ban *A játék és a gyermeki személyiség fejlődése II: Osztálytermi játékok – értelmi képességek és társas kapcsolatok fejlesztése játékok-rendszerrel* című, ugyancsak 30 órás tanári továbbképzést.

2001-ben felkérést kapott az Arany János Tehetséggondozó Program szakértői csoportjában való részvételre, a Tanulás-módszertani és kommunikáció blokk 360 órás tantárgyi program kidolgozására. A téma gondozása azóta is feladata volt, évi rendszerességgel tartott, illetve szervezett tanári felkészítő tréningeket (*Kommunikációs zavarok és leküzdésük, Kreatív írásgyakorlatok, Retorikai gyakorlatok, A vita mint komplex képességfejlesztő tevékenység, A gondolkodás fejlesztése*).

2003-ban *A tanulásmódszertan tanítása* címmel megújította akkreditációs programját, majd a nagy érdeklődésre való tekintettel megszervezte a multiplikátorok képzését is. A munkacsoport évente 35-40 továbbképzést tartott az ország különböző általános- és középiskolaiban. Tanulásmódszertani könyveit átdolgozta; 2003-ban az általános iskolák felső tagozatának, 2004-ben pedig a középiskoláknak készített tankönyvek és tanári segédkönyvek jelentek meg.

Tizenkét esztendőskis iskolafejlesztői gyakorlata, pedagógiai programkészítői, tantervfejlesztői és tankönyvírói tapasztalata és a képességfejlesztő pedagógiában való munkássága alapján felkerült az Országos Szakértői Névjegyzékre.

2003 szeptemberében meghívást kapott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Pedagógiai Intézetébe, ahol egyéves külsős oktatói tevékenység után 2004 őszén adjunktus státuszban kinevezést kapott.

A Magyaroktatás szerkesztője a Taní-tani színvonalasan szerkesztett folyóirat anyanyelvi rovatának vezetője volt, s meghívott előadója a tanulás-módszertani tanfolyamoknak. Tanúja volt Oroszlány Péter sokoldalú, értékes tevékenységének, élvezője annak a baráti légkörnek, melyet csak ő tudott megteremteni a pedagógia világában. Halála nagy veszteség, emléke, tanítása, mozdulatai, énekei tovább élnek sok lelkes tanár szívében.

A szerkesztő

* * *

A HUNDIDAC 2003 arany-díjas SULI-SOFT ajánlata

Levélcíme: 1327 Újpest 3, Pf. 91.

www.suli-soft.hu

-
- „Veszprémi Jenőné: Helyesírási szójegyzék 1–4. osztály”** — A hiánypótló kiadvány módszertani bevezető után tematikusan és ABC-rendben, osztályonként és összevontan tartalmazza mindazt a szöveget, melyet minden alsó tagozatos tanulónak tudnia kell (749 Ft). Tanulói füzetek új feladatsorokkal: 1. o.: 250 Ft, 2. o.: 280 Ft, 3. o.: 280 Ft, 4. o.: 310 Ft.
- „Az én ABC-m”** — IBM program az olvasás gyakorlásához alsósoknak. 14 feladattípus, három fokozatban: betű-, szótag- és mondat szintű feladatokkal. Ára: 2800 Ft.
- „Szókirakó — Az én ABC-m”** — 1. osztályosoknak (Comenius LOGO-hoz). Ára: 4000 Ft.
- „Olvasni tanulok”** — gyakorló program — helyesíráshoz is: 850 Ft (IBM, C64, C+4-re is).
- „MESEVILÁG 3.0”** — rajzos szoftver óvodásoknak és alsósoknak az olvasás, fogalmazás tanításához (Win'95, '98 alá 6000 Ft, DOS-os változattal együtt 7500 Ft). **„MESEVILÁG tanmenetek”** (750 Ft). **„Fogalmazás tanítása a MESEVILÁG segítségével”** (500 Ft)
- „Mondattani elemzések — IBM számítógépen”** — tanulás, gyakorlás sok példamondattal; mondat szerkesztő program saját mondatok készítéséhez. 4–8. osztályosoknak — 4000 Ft
- „MEMINO”** — Memória és dominó program bármely tárgyhöz, bővíthető feladatokkal (4000 Ft)
- „PICDIC”** — képes francia v. német szótár CD a magyar szókincs fejlesztéséhez is (1990 Ft/db)
- „Reader Rabbit”** — anyanyelvi és logikai játékok három betűs angol és magyar szavakkal. Tanulói munkafüzet 315 Ft, tanári változat a szoftverrel együtt 1200 Ft.

www.suli-soft.hu: Részletes információ az „*Informatika és a tágas világ*” arany-díjas tanmenetünkről és minden termékről. Postai cím: Lugosi Antalné 1327 Újpest 3, Pf. 91.
Szathmári István

Emlékezés Tinódi Lantos Sebestyénre

Ha a rádióban vagy más módon felcsendül a nekem kedves szöveg és sajátosan közvetlen dallam:

*Summáját íróm Egör várának,
Megszállásának, viadaljának,
Szégyönvallását császár hadának,
Nagy vigasságát Ferdinánd királnak.*

— akkor valamilyen felemelő érzés fog el. A képzeletemben szinte megjelenik a török világ, a kuruc kor a maga hőseivel, igaz emberi magatartásával. És megjelenik természetesen az idézett szöveg és dallam szerzője: Tinódi Lantos Sebestyén. Óra emlékezünk halálának 450. évfordulóján.

Tinódit hiába marasztalta el — igaz, nevének említése nélkül — Szcenzi Molnár Albert 1607-es kiadású, méltán híres zsoltairoskönyvének előjáróbeszédében a *vala, vala* rímek miatt, számomra ő — mint énekszerző — a Balassi Bálinttal kiteljesedő költészetünk előfutára és egyben a hűség, a valóságnak megfelelő, reális tájékoztatás és az igaz emberség megtestesítője. Mert mit is írt 1554-ben Kolozsvárott kinyomtatott Cronicájának az előszavában? „Sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat le nem írtam, az mi keveset írtam, igazat írtam.” És ezt nemcsak mondta! Vajon érvényes-e mindez a mai újságírókra, újságírásra?

Tinódi históriás énekeiben a kor eseményeiről tudósított: mindenekelőtt a törökök ellen vivott egyes csatákról, egy-egy kiemelkedő párviadalról, a főurak és a vitézek helytállásáról vagy éppen fogságba eséséről. Mindezzel a tudósításon kívül az volt a célja, hogy a törökök elleni harcra buzdítson, és hogy e célból a nemzeti összefogást szorgalmazza.

Ami pedig verseinek esztétikai értékét illeti, megállapíthatjuk: a kétségtelen egyhangúság mellett énekeiben felvillan egy-egy sikeres költői kép, egy-egy gondolat, érzés lírai megfogalmazása és előre mutató verstan megoldás is.

Idézem a „Kapitán György párviadalja” c. énekből azt a néhány szakaszt, amelyben a végvári vitézi életet Balassi Bálinthoz hasonlóan mutatja be:

*Bátor szívvel az vitézséghez vannak,
Ha ellenségöt hallnak, megvidulnak,
Gyorsan ő jó lovokra felfordulnak,
Az ellenségnek hamar arcul állnak.*

*Erősen vívnak, szerencsát késértnek,
Kik közülük meghalnak, sebesülnek,
Kik közülök örök rabságban esnek,
Ki nem változhatnak ('ti. nincs váltságdíjuk'), ők gyötretetnek.*

.....

*Terekeken ha diadalmat vesznek,
Nagy hálákat adnak ők az Istennek,
Örülnek, vigadnak az nyereségnek,
Mentől inkább annak tisztóságának.*

Aztán megénekelte Tinódi Szondi György hősiességét a „Budai Ali basa históriája” c. versében:

*Vitéz Ali basa dolgába bölcs vala,
Drégel vára alatt táborával szálla,
Az vár törésére álgyúkat állata,
Négy álgyúja, hat taraszka néki csak vala.*

.....

*Első ostromot basa nagyot tétete,
Ott sok török vesze, ő nem sokat nyere,
Ezt tévé Szondi Györgynek jó vitézsége,
Ott meg akar halni, azt ő már elvégezte.*

.....

*Jó Drégelnek vára lón basa kezébe,
Szondiának az testét vívék eleibe,
Fejét keresteté, az testhöz vitété,
Mint oly vitéz embört nagy szépen temetteté.*

És hogy Tinódi otthon volt a korholó vagy éppen tréfás stílusban is, igazolja egy versszak a „Sokféle részgösről” c. énekből:

Olyak vadnak, gyaloghidat meg sem találnak,

*Az híd mellett hipp! az sáron általgázolnak,
Lábon nékik négy is vagyon, vélnéd baromnak.*

(Elhangzott a Kossuth Rádió Édes anyanyelvünk című adásában.)

Adamik Tamás

A Zalán futása szerkezete és üzenete

1. Zalán futása a kritika tükrében

1. Vörösmarty Mihály 1822-től tervezte *Zalán futása* című eposzát, 1823-ban már föl is olvasott belőle barátainak, 1824-ben pedig egyik részletét közli az *Aspasia* című évkönyvben. Végül 1925 szeptemberében megjelent az egész hősköltemény, Pesten Petrózai Trattner Tamásnál. Az első kiadást újabb és újabb kiadások követték: 1904-ig 12-szer adták ki;¹ 1903-ban az Olcsó Könyvtár sorozatban is. Ugyanennek 2. és 3. kiadása 1910-ben és 1921-ben is napvilágot látott. 1937-ben Kozocsa Sándor közzétette első kidolgozását a kézirat alapján.² 1942-ben és 1985-ben ismét önálló kötetben publikálták. De többször megjelent az összes művek között is: 1950-ben Waldapfel József, 1960-ban Horváth Károly és Tóth Dezső, 1974-ben Martikó András, majd 1981-ben ismét Martikó András rendezte sajtó alá.

1.1. Első kritikusa, Toldy Ferenc nagyra értékeli a művet, s dicséri főhősét, Árpádot: „De most fellép Árpád hasonlíthatatlan erejében, méltóságában, ’s azon n y u g a l o m m a l, mellyet képzésünk olyan férfiakra szokott ruházni, kiket az ég’ küldöttjeinek tartunk, ’s kik bátran bizhatnak a’ jövődöben, mert magasb hatalmak pártfogolják ügyüket.”³ Következő kritikusa, Erdélyi János először énekről énekre haladva ismerteti az eposz cselekményét, majd kifogásolja a címet és a főhóst, mert nem olyan kiemelkedő, mint Achilles, azután így folytatja: „Láthatni ebből, hogy Árpád nem azon főszemély, kiben a költő, a maga egész lélekvilágát, encyclopediáját adta volna szemünk elé, miből, mint nagyon természetes, azon erős hiba folyt ki az egész költeményre, hogy az nem egyéb katonai és hadleíró elbeszélésnél.”⁴ Hiányolja a magyarok ősvallását is, s e hiányból így következtet: „Mi jött ki ebből? az, hogy őseink vallása, vagy e körüli meggyőződése, fogalma, nézete mind annyira kifelejtődött a költeményből, hogyha minden egyéb jó volna is, ennek hiánya elegendő Zalán futásának másodrangba süllyesztésére.”⁵ Gyulai Pál problematikusnak tartja mind az eposz felépítését, mint főhősét: „Az események nem emelkednek kerek cselekményé, mi megbénítja a jellemeik fejlődését, a főhős nem kelt elég költői érdeket, mi gátolja a fő cselekmény szilárd megalakulását. ... Egyszóval, *Zalán futása* zseniális, de elhibázott mű, megvannak benne egy nemzeti eposz elemei, sőt részletei is, de mint egész nem válhatott azzá.”⁶ Feltehetőleg Erdélyi János kritikája és esetleg Gyulai Pál véleményének ismerete késztette Toldy Ferencet arra, hogy irodalomtörténetében már kritikusabb hangot üssön meg: „Az eposz tárgya Magyarország Árpádtól meghódításának befejezése a Zalánon kivált diadal által. Mint költői mű hibás szerkezetű: a történetek tarka egymásba fonódása a figyelmet terheli, a gyakran változó színhely a képzelmet megerőlteti; hiányzik az arányos tartás (Haltung), mely a

¹ E kiadásokat felsorolja: Erdélyi Pál: Vörösmarty Mihály, *Zalán futása*. Tizenkettedik kiadás. Bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta E. P. Budapest, Franklin Társulat 1904, 251.

² Kozocsa Sándor: *A Zalán futásának első kidolgozása*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1937.

³ Toldy Ferenc: *Aesthetikai levelek — épikus munkájiról*. Tudományos Gyűjtemény 1826, 91.

⁴ Erdélyi János: Vörösmarty Mihály *Minden Munkái*. Irodalmi Ór 1845-46. Én a következő kiadás alapján idézem: Erdélyi János: *Irodalmi tanulmányok és pályaképek*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1991, 56–57.

⁵ Uo. 61.

⁶ Gyulai Pál: *Vörösmarty életrajza*. Pest 1866. Én a következő kiadás alapján idézem: Gyulai Pál: *Vörösmarty életrajza*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1985, 150.

hatásokat úgy csoportozza, s egymáshoz úgy mérsékli, nehogy az érdekek egymást zavarják és gyengítsék.”⁷

1.2. A század vége felé Szabó József felvázolja, hogyan ébredt Horváth István őstörténeti vizsgálódásai nyomán érdeklődés az ifjú Vörösmartyban a honfoglalás iránt.⁸ Kiss Ernő pedig kimutatja, hogy hatással volt a *Zalán futására* Aranyos-Rákosi Székely Sándor *Székelyek Erdélyben* című három énekből álló eposza. Például itt szerepel először a magyarok Istene *Haddur* néven, Vörösmarty azonban szebb kiejtést adott neki *Hadur* alakban.⁹ Rákosi Jenő magasztalja Vörösmarty epikus tehetségét: „együtt repül azokkal a legnagyobbakkal, a kiknek röptében évszázadokon keresztül gyönyörködnek egymást felváltó nemzedékek,”¹⁰ de kifogásolja jellemeit és művének cselekményét: „S különös dolog, hogy a hova formáját az antik éposztól veszi, ott csak Virgiliusz pátoszát és nyelvi tökéletességét tudja eltalálni: nyelve plasztikus, gazdag, ömlő és stilus szerint való; ellenben története aprólékos, terhelt és bonyolódott. Sem alakjai, sem történetei nem domborodnak ki azzal a tisztasággal, egyszerűséggel, világossággal és természetességgel, a mely a nagy époszok ellenállhatatlan ereje.”¹¹

Külön ki kell emelnünk Erdélyi Pál nagyszerű *Zalán futása* kiadását, amely az egyes énekek sorainak számát is feltünteti úgy, ahogyan azt a görög és latin szerzők kiadói teszik. Erdélyi Pál kiadását alapos bevezetéssel és kommentárokkal látja el. Előszavából kitetszik, mennyire várták Vörösmarty kortársai a *Zalán* megjelenését, de az is, hogy hányan próbálkoztak egy Árpádról szóló hőskölteleményel: Ráday Gedeon, Virág Benedek, Csokonai Vitéz Mihály, Egyed Antal, Fábrián Gábor, Pázmándi Horváth Endre, Mátsár István. Felsorolását így folytatja: „Az első magyar Árpádiász, mely nyomtatásban megjelent, a *Terhes* Samu-elé, az utolsó *Horváth* Endréé. Mire azonban ez napfényre került, a nemzet már megkoszorúzta a maga epikusát, ki a merész álmodók, a heves izgatók és a nagy tervelők reményét váratlanul, meglepetésszerűen beváltotta: Vörösmartyt. *Zalán futása* megelőzte s nemcsak megjelenése idején, az óhajtván várt *Árpádiászt* s betetőzte azt a törekvést, mely Rádaytól kezdve állandóan ott kísértett az irodalmi köztudatban, a nemzet vágyakozásában.”¹² Erdélyi Pál egészében véve nagyszerű alkotásnak ítéli Vörösmarty eposzát: „Amit *Zalán futásában* különösen bámulni kell, az: a hagyományos, mondai és történeti, elemek szegénysége daczára megalkotott époszi távlat. Mert Vörösmarty oly erővel állította Árpádot és Zalánt talpra a krónikából, hogy azon igazán csodálkoznunk kell. A krónika csak szegény vázat, néhány alakot és néhány eseményt kínált neki, ő pedig föltámasztotta egy letűnt hősi kornak egész valóját, jellemezte embereit, költötte és megcsinálta mitológiáját, tervezte és megfestette arkeológiáját s az ütközetek és harcok leírásában olyan plasztikus és gazdag tudott lenni, mintha eposza anyagát előtte több század idomította, formálta volna.”¹³ E pozitív véleménye ellenére az első ének bevezetésében ezt írja: „A fő esemény, *Árpád diadalma Zalánon*, mellett s egy időben indul meg a nagy epizód Ete és Hajna szerelmi regénye. Az éposz szerkeze-

⁷ Toldy Ferenc: *A magyar nemzeti irodalom története a legrégibb időkől a jelenkorig rövid előadásban.* 1864–1865. Negyedik, javított kiadás. Budapest, Franklin-Társulat 1878, 232.

⁸ Szabó József: *Vörösmarty Mihály, mint epikus.* Figyelő 25 (1888) 257.

⁹ Kiss Ernő: *A Zalán futása és a Székelyek Erdélyben.* Egyetemes Philológiai Közlöny 24 (1900) 277.

¹⁰ Rákosi Jenő: *Vörösmarty mint epikus.* A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam 35 (1900–1901). Budapest 1902, 75.

¹¹ Uo. 79.

¹² Vörösmarty Mihály: *Zalán futása.* Tizenkettedik kiadás. Bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Erdélyi Pál. Jeles Írók Iskolai Tára LXXXVI. Budapest, Franklin-Társulat 1904, 25.

¹³ Uo. 31.

tére nem szerencsés lelemény, de alkalmas arra, hogy Vörösmarty költői erejét a legnagyobb gazdagságban mutassa be.”¹⁴

1.3. A 20. századi kritikai irodalomban előtérbe kerülnek olyan tanulmányok, amelyek egy-egy kérdés megválaszolását tekintik céljuknak. Loósz István azt a kérdést teszi fel, mit köszönhet a *Zalán futása* az *Iliás*nak. Rögtön az elején leszögezi: „Abban azonban, hogy a *Zalán futása* olyan köntösben jelent meg, mint a minőben magunk előtt látjuk, t. i. nyelv és versforma tekintetében, nem kis része van az *Iliász* azon friss benyomásainak, melyeket Vörösmarty a Vályi-féle fordítás olvasása útján nyert.” Jól láttatja Loósz, hogy ez a hatás nem felszínes, nemcsak az állandó jelzők és a hexameter használatában mutatkozik meg, hanem az egész mű szellemiségében is: „Nemcsak a hexameteres versformával járnak azok együtt, hanem annak a homérosi légkörnek szükséges velejárói, mely *Zalán futása* minden ízében felénk árad, mert a műnek homérosi jelleget nem a kölcsönvételek mennyisége vagy hűsége ad, hanem világnézetének rokonsága az antik szellemmel, mely a mű egészében ott van.”¹⁵

Babits gondolatgazdag tanulmányában ebből indul ki: „Vörösmarty elfeledett költő, és nagyságát csak sejthetjük.” Majd olvasmányairól szólva megállapítja: „De olvasott külföldi költőket is, és kétségkívül megvolt benne a vágy, amelyről Arany beszél, mindig a leghíresebbet és nem a legélvezetesebbet olvasni; a növekvő szerénysége ez, a fejlődés előérzete, az ízlés akarata önmagán felülemelkedni, szükséges és természetes ösztöne az emelkedésnek. Shakespeare, Homér, Tasso voltak a kiválasztott könyvek: és íme, az ifjú talál egy kort a magyar történetben, mely hasonlatos a Shakespeare historiáiban rajzolt világhoz, és drámát ír róla; azután hexameteres eposzt ír Árpádról.”¹⁶ De amit így összegyűjtött, azt magáévá tette. Nagy érdeme Babitsnak, hogy ezt észrevette: „És ez a kincs teljesen az övé, maga gyűjtötte. ... Történelmi, mondai anyaga *Zalán*-hoz nagyon kevés volt: mese, divina machina, minden a saját kincseiből termett. S a nyelv is onnan tellett, a nyelvet is maga csinálta, vagy legalább azt a mély barnaszín szőnyeget, melyet örökölt Berzsenyitől, átszötte a legcsodálatosabb, legtarkább színekkel, hogy nem lehetett többé megismerni. Ahol sok a képzet, ott sok a szín, sok a szó, gazdag a nyelv. Valóban, ha valahol, úgy Vörösmartynál a nyelvkincs egy a képzetkinccsel; elég gazdag, soha kevesebbet, elég erős (mert a nyelv fegyelméhez is férfierő kell), soha mást nem mondani a kellőnél. ... Mindez magyarázza a *Zalán* vegyes hatását: végigolvasni majdnem lehetetlenség; az ember elveszik e tömkelegben. ... Vörösmarty hexamaterai semmit sem klasszikusak: ez egészen modern vers: Vörösmarty zenéje.”¹⁷

Valami hasonlót vett észre jó néhány évvel később Szerb Antal, talán éppen Babits hatására. Azzal kezdi, hogy Vörösmarty távol áll tőlünk, „ami szép és nagy benne, az is historikum.” Majd így folytatja: „De van egy másik Vörösmarty is: a hexamaterrengetegben itt-ott felcsillan egy kép, egy sor, egy furcsa szerkezet, mely megborzongat a horror sacri érzetével. ... Bonyolultságok, meghasonlottságok, különös lélekkutak, a gyötrően finommá lett ember belső végzetei revelálódnak előttünk, világok, melyek csak a XX. században tudatosodtak, ... Vörösmarty az első modern költő.”¹⁸ Ő is hangsúlyozza azt, amit korábban Gyulai Pál és Erdélyi Pál: „Vörösmarty nagy múltú magyar epikus tradíció folytatója, *Zalán futása* százesz-

¹⁴ Uo. 36.

¹⁵ Loósz István: *Zalán futása és az Iliász*. Egyetemes Philológiai Közlöny 32 (1908) 7.

¹⁶ Babits Mihály: *Az ifjú Vörösmarty*. (1911). Én a következő kiadásból idézem: Babits Mihály: *Esszék, tanulmányok*. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta Belia György. Szépirodalmi Könyvkiadó 1978, I, 211.

¹⁷ Uo. 212–213.

¹⁸ Szerb Antal: *Vörösmarty-tanulmányok* (1930). A következő kiadásból idézem: Szerb Antal: *Gondolatok a könyvtárban*. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1971, 357.

tendős előkészület eredménye.”¹⁹ Dugonics András vagy Csokonai Vitéz Mihály töredékei ugyanúgy ebbe a magyar vergiliusi dikcióba tartoznak, mint Pázmándi Horváth Endre első epikus költeménye, a *Zirc emlékezete* (1814). Pázmándi Horváth Endre a magyar Vergilius trónjára pályázott, „és a kortársak, Horváth Istvánnal az élükön, elismerték hivatottságát. A *Zalán futása* keletkezésekor Pázmándi Horváth már dolgozott *Árpádisz*-án. Azt hisszük, ennek nagy szerepe volt *Zalán futása* gyors elkészülésében.”²⁰ Végül azt kifogásolja Szerb Antal, hogy Vörösmarty mereven ragaszkodott az eposz vergiliusi koncepciójához, melynek következménye a sok háborús jelenet az eposzban: „Ez a ’nagy háború’-konceptió, melynek az ő lélektörténeti helyzetében már tulajdonképpen semmiféle alapja nem volt, kényszeríti Vörösmartyt, hogy hőseit és olvasóit véres és élvezhetetlen csaták tömkelegén hurcolja keresztül.”²¹

1.4. 1925-ben volta a *Zalán futása* megjelenésének centenáriuma. Ennek alkalmával három neves irodalomtörténész, Császár Elemér, Alszegehy Zsolt és Horváth János teszi mérlegre az eposzt.

Császár Elemér az 1825. év jelentőségét így festi: „Mintha a ’ver sacrum’ üde szellője egyszerre tovaűzte volna a magyar közéletre ránehezülő sötét felhőket: a nemzet életének három legfontosabb nyilvánulása, a politika, a közműveltség, az irodalom, jóformán egy időben, egy-két hónap távolában, hirtelen-váratlan kivirult, s az 1825-ik év ősze forró óhajokat és régi reményeket értelt valósággá. A király összehívta az országgyűlést, s ezzel nemcsak a hosszú abszolutizmust váltotta föl a törvény uralma, az alkotmányos kormányzás, hanem megkezdődött nemzetünk reformkora. ...Ezen az országgyűlésen ajánlotta föl Széchenyi István gr. egy évi jövedelmét a fölállítandó tudós társaságra, s ezzel nemcsak életre keltette a félszázadja vajúdó magyar tudományos akadémiát, hanem megteremtette vele a magyar közműveltség legfontosabb szervét, leghatalmasabb emelőjét. Még az országgyűlés megnyitása és Széchenyi föllépte előtt megzendült Vörösmarty ajkán a «merész hadi dal», s a *Zalán futása*, fölvervén szavával az irodalom «vak mélységét», új korszakot nyitott költészetünkben. Az irodalom, mint annyiszor, most is megelőzte a politikai események árját és a közműveltség föllendülését, s az 1825-iki szent évünk a *Zalán futása* hangjaival indult meg.”²² Ezután így értékeli a művet: „A *Zalán futása* ma, száz évvel megjelenése után, drága kincse ugyan irodalmunknak, de szépségeiben csak a szakemberek gyönyörködnek, s őket is inkább a részletek bájollják el, mint az egész mű.”²³ „A *Zalán*, amelyet joggal tartunk a romantika első igaz nyilvánulásának, egyszerűsége első klasszikus nyomon járó eposzunk is.”²⁴

Alszegehy Zsolt kimutatja, hogy Vörösmarty feldolgozása teljesen más, mint a korábbi és a korabeli feldolgozások, például Csokonai és Dugonics a szentimentális szerelmet „a német regények divatos motívumai közül vette át”.²⁵ Majd rámutat arra, hogy „Vörösmarty első eposzi újdonsága a mondai és érzelmes részek helyes aránya.”²⁶ Továbbá hangsúlyozza az eposz nemzeti jellegét: „Zalán seregében azért van annyi idegen hős, mert a költő Árpád és Zalán harcát a honfoglalás legfontosabb mozzanatául tekinti.”²⁷ Vörösmarty magyar mitológiát teremtett — mondja: „Vörösmarty képzelete ritkán dolgozott olyan művészi mérsék-

¹⁹ Uo. 388.

²⁰ Uo. 390.

²¹ Uo. 392-393.

²² Császár Elemér: *A Zalán futása*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1926, 3.

²³ Uo. 4.

²⁴ Uo. 11.

²⁵ Alszegehy Zsolt: *A Zalán futása*. Felolvasta a Szent István Akadémia 1925. évi december hó 4-én tartott együttes ülésén. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R. T. 1926, 6.

²⁶ Uo. 10.

²⁷ Uo. 11.

lettel, mint az ősmagyar istenvilág megteremtésénél. Amit ma a néplélektan vizsgálódásai alapján a pogány vallások fejlődéséről tudunk, azt Vörösmarty a maga költői intuíciójával megérezte.²⁸ Alszeghy így összegezi vizsgálódásai eredményeit: „Éposz, amely elszakad a külföldi hagyományoktól, amely nemzeti lélek szerint formálódik és stíljében a magyar művészi stíl egyéni kivirágása. Ez az a hármas kiválóság, amellyel a magyar költészet új korszakát megindítja.”²⁹

Horváth János szerint Vörösmarty alkotásmódja hasonló a lávaömléshez, líraisága nem a szerkezetben, hanem a kifejezésben ölt testet; gyönyörű részletek emlékképe vonz a *Zalán* „újabb és újabb átolvasására,” amely „az egyetemes lírai részvétnek és fennkölt emberségnek ... magasrendű megnyilatkozása”. „Többször megfigyelték már — írja —, hogy míg a főhős, Árpád alakja a költő nagy művében bizonyos ragyogó fenség egyénietlen általánossággaiba vész el, a szenvedő Zalán emberibb, ti. lelkileg jellemzettebb egyénként vésődik emlékezetünkbe.”³⁰ Ez a részvét az egész műre rányomja bélyegét. De észreveszi Horváth János e műben a fények, árnyékok és hangok játékát is: „Fények, árnyak, párás, ködlő jelenségek, s változékony, elfolyó vagy ámulva megálló, tükröző vizek mily imbolygó sejtelmekkel, lényegük mily egymást kereső s minősítő változataival ösztökélik gondolatunkat Vörösmarty képeiben a földtől a földet övező nagy mindenség felé.”³¹ E hősköltemény legdrágább szépségei közé tartozik a szerelmi érzése, „mely mind komplex jellegét, mind nagyarányú hevületét tekintve méltó társa a hazafi és emberi érzés ... erősen egyéni ihletének.”³² Ez a szerelem azonban valamiképpen mindig beteljesületlen — állapítja meg Horváth János, majd példák sokaságával bizonyítja megállapításának igazát, végül pedig méltatja költői nyelvét, melyet a költő „örök dicsőségének”³³ nevez.

1.5. Ifjabb Kiss Ferenc disszertációnak készült *Vörösmarty és Ossian* című tanulmányát 1922-ben bekövetkező halála miatt már nem tudta befejezni és kiadni. E munkát 1931-ben Zsigmond Ferenc rendezte sajtó alá. Ebben a jól adatolt értekezésben Kiss Ferenc bemutatja, hogyan került Ossian a magyar irodalomba, továbbá párhuzamos helyek sokaságával bizonyítja, hogy Vörösmarty motívumokat és bizonyos stílusbeli sajátosságokat vett át az ossiani költészetből *Zalán futásába*, de ez a hatás „nem von le semmit Vörösmarty költői nagyságából”.³⁴

Már az eddigi kutatók is érintették a korabeli honfoglalási epikának és a *Zalán futásának* kapcsolatát, Waldapfel Imre azonban a korábbi kutatóknál mélyebben és újabb szempontok bevonásával vizsgálja a témát. Dugonics *Etelka* című regényének hatására hívja fel a figyelmet, például arra, hogy Hajna és kis öccse, Bodor között ugyanolyan kedvesen évődő, kötekedő a kapcsolat, mint Etelke és kisöccse, Gyula között.³⁵ De még ennél is jelentősebbek a magyar mitológiával és Hadúrral kapcsolatos meglátásai. Már Bonfininál Mars volt a pogány magyarság legfőbb istene, s ez a szkíta–hun–magyar azonosítás Hérodotoszra visszavezethető tudományos meggyőződés. Mars mint a hunok, illetve a magyarok istene a «Hadak Istene» birtokos jelzős szókapcsolatot veszi maga mellé. Édes Gergelynél a Hadak Istenét már Marstól elvonatkoztatva, mint a harcosokat támogató jó istent, a Gonosszal szembeállítva találjuk. A 19. század elejére megszilárdult az a hagyomány, hogy a pogány magyar-

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 20.

³⁰ Horváth János: *Vörösmarty, Zalán futása ünnepre*. Napkelet 1925–26. Én a következő kiadásból idézem: Horváth János. *Tanulmányok I.* Debrecen, 1997, 288–289.

³¹ Uo. 259.

³² Uo. 301.

³³ Uo. 306.

³⁴ Ifj. Kiss Ferenc: *Vörösmarty és Ossian*. Debrecen 1931, 31.

³⁵ Waldapfel Imre: *Jegyzetek a Zalán futásához*. ItK 49 (1939) 263–265.

ság istene a Hadak istene, majd szép lassan a Hadak istenét a patetikusabb Hadúr váltotta fel. A romantikus magyar mitológiára tehát a humanista történettudományig visszavezethető „s Dugonics körül megújított történeti tudat adott alapot. E hagyomány magva a Hadisten kardjának hun mondája. Vörösmarty is a *Zalán futása* 7. énekében a Hadúr nevének a «Hadak istene» formához közelebb álló változatát adja:

*Látszott, rejtve miként feküdt a puszta mezőben
Kardja Hadistennek, melyet bámulva emelt föl
Egy baromőr, s nem tudva mit ér, Etelének ajánlott.*

A 8. énekben pedig a «hadak Istene» szókapcsolatot alkalmazza:

«... ott fenn

Lát, s igazán vet sort a nagy hadak Istene; víjunk;»

„Vörösmarty tehát a romantikus magyar mitológia kialakításával is olyan folyamatot fejezett be, amelynek célját és irányát Dugonics *Etelkája* szabta meg” — állapítja meg Waldapfel Imre.³⁶

Fried István István néhány alapvető megállapítást tesz *Jegyzetek a Zalán futásához* című tanulmányában: „A tündérvölgy a Zalán futásának nem járulékos része, hanem a főesemény-nyel teljesen egyenrangú, sőt — Hajna és Ete révén — belejátszik a cselekvény fővonalába.”³⁷ „Hadúr és Ármány egymásnak megfelelője, kiegészítője; együtt szemlélve alkotnak egységet. Ilyen ellentétpárokra való osztás jellemzi az egykori Vörösmarty gondolatvilágát (ahogy a régi dicsőség s a tehetetlen kor is egymásnak megfelelője, szorosan összefüggő ellentétpárja).”³⁸ A ’tündéries’ elem nem gyengíti tehát a mű közérthető nemzeti mondanivalóját. Vörösmarty már nem tudott klasszikus értelemben vett eposzt írni. (Akik azt akartak írni, azok kihullottak az irodalomtörténet s az olvasóközönség rostáján.) Célja szerint „hű” akart maradni a „haladékony” időhöz. Azáltal maradt hű, hogy figyelembe vette a korszerűbb, a másik eposzi-világírodalmi hagyományt, s evvel a világnézeti s formai előrelépéssel került bele a világirodalomba. A nemzet haladása, léte-nemléte mellett a világ haladását, létét—nemlétét is figyelte. Vörösmarty műve egyike azoknak az elbeszélő költeményeknek, melyek szerte a világon saját nemzetük ébresztését szolgálták, ugyanakkor magas művészi színvonalon fölvetették a költészet megújulásának kérdését.”³⁹

1.6. Új korszakot nyit Szörényi László a *Zalán*-kutatásban ...s hű a haladékony időhöz. *Kompozíció és történelemszemlélet a Zalán futásában* című tanulmányával, amely 1975-ben jelent meg. A címnek megfelelően két lényeges kérdéssel foglalkozik: a mű szerkezetének és eszmeiségének kérdésével. Szörényi tanulmánya elején felteszi a kérdést: *A Zalán futása* Homérosz, Vergilius, Tasso, Ossian együttes imitációja-e vagy „egységes jól szerkesztett egész?” A második lehetőség mellett dönt, azaz a *Zalán futása* „egységes és jól szerkesztett egész”, s válaszat így indokolja meg. A mű közepe az 5. ének 533. sora, amelyben Zalán kedvese, a szóke Melitta így panaszkodik sorsa felett:

„Bár inkább vennéd el tőlem az élet unalmát.”

Ez a sor mint tengely két részre osztja az eposzt, s a két rész énekei között szimmetria van: Az 1. ének megfelel a 10.-nek: Zalánnal és Árpáddal kezdődik és Árpáddal és Zalánnal fejeződik be; a 2. a 9.-nek: a szerelmi téma: Bodrogköz, Hajna és Ete; a 3. a 8.-nak: Ármány támadja a magyarokat, Hadúr segíti; a 4. a 7.-nek: Philó és a vezérek haditervet készítenek – Árpád és vezérei hadicselre válaszolnak. Végül az 5. és a 6. ének a legszorosabban összetar-

³⁶ Uo. 275.

³⁷ Fried István: *Jegyzetek a Zalán futásához*. ItK 68 (1964) 160.

³⁸ Uo. 161.

³⁹ Uo. 162–163.

tozik.⁴⁰ Az 1–4. ének kihívás, seregszemle, előharc, isteni beavatkozások, készülődés a végső összecsapásra; a 7–10. ének a főcselekmény kezdete, s végén a döntés: Árpád győzelme és Zalán futása. „Azaz, íme a megfelelés az Arisztotelész által az eposzszal szemben fölállított követelménynek: legyen eleje, közepe és vége.”⁴¹

E tudatos kompozícióból szervesen következik a mű eszmeisége, amelyet többek között Szörényi így fogalmaz meg: „Ete és Hajna egymásnak ígért szerelme az eposzon *belül* megismert egyetlen garanciája a majdan, a meghódított új országban élő nép szaporodásának, azaz a honfoglalás tényleges realizálásának.” Ez a szerelem az, amely kiváltja és mozgásba hozza az Ég és Pokol minden erejét: Ármány Etét is el akarja pusztítani.” Ete tehát nem kompozíciós hiba miatt marad távol a főcsatától, s egyáltalán nincs is feszültség Árpád meg Ete „kettős alakja”, illetve a kettejüköz kapcsolódó „kettős cselekmény” két szála között.”⁴²

1.7. A fenti kutatási beszámoló több tanulsággal szolgál. Valamennyi fentebb említett kritikusa elismeréssel adódik a *Zalán futása* költői nyelvének: elismerik korszakalkotó újdonságát. Ugyanakkor Erdélyi János, Gyulai Pál egyszerre három lényeges dolgot kifogásolnak: kritizálják a *Zalán futásának* jellemeit, elsősorban Árpád jellemét, a mű struktúráját és mitológiáját, azaz az ősmagyar vallást. Mások csak a mű szerkezetében találnak kivetni valót: Toldy Ferenc, Erdélyi Pál, Babits Mihály, Szerb Antal. Rákosi Jenő magasztalja ugyan a mű egészét, de azért kritikai megjegyzéseket tesz jellemeire és a mű felépítésére. Ezzel szemben Alszeghy Zsolt hangsúlyozza, hogy a harc és az érzelmes részek megfelelő, helyes arányban vannak, azaz a mű szerkezete kifogástalan. Ugyanerre hívja fel a figyelmet Fried István, amikor megállapítja, hogy a tündérvölgy és a főcselekmény egyenrangú. De sem Alszeghy, sem Fried nem bizonyítja ezen, végső soron helyes állítását. Erdélyi Pál felhívja a figyelmet arra, hogy Vörösmarty csekély előzményekből teremtett nagyszerű magyar mitológiát, s ezzel frappánsan cáfolja apja legfőbb kifogását a *Zalán futása* ellen: az ősmagyar vallás hiányát. Waldapfel Imre kiemeli, hogy az ősmagyar vallás a kor tudományos és irodalmi hagyományait tükrözve kellő mélységben szerepel a *Zalán futásában*. Horváth János és Császár Elemér pedig szinte minden szempontból dicséri a művet, de mivel a részletek szépségére többször utalnak, a kompozícióéra viszont nem, ebből esetleg arra következtethetünk, hogy ők sem ismerték fel e mű kompozíciós erőnyeit. Jelentős viszont Horváth Jánosnak az a meglátása, hogy a művet lírai részvét hatja át. Egy feltűnő hiányosság valamennyi fentebb említett kritikában kiütöközik: kritizálják a mű szerkezetét, anélkül hogy azt vizsgálták, elemezték volna. A korábbi kutatók közül egyedül Erdélyi Pál fordított némi gondot az egyes énekek felépítésére: az énekek elején felvázolja, hogy miről szól az adott ének, de a mű egészének felépítését, struktúráját ő sem vizsgálta. Egyedül Szörényi László kutatta módszeresen a mű kompozícióját, és lényegében cáfolta mindazokat a vádakot, amelyek az említett kutatók felhozták a *Zalán futása* ellen.

(Folytatjuk)

Figyelmükbe ajánljuk!

N. Császi Ildikó:

PÉLDASZÖVEGEK A MAGYAR NYELVTAN TANÍTÁSÁHOZ

2–8. osztály

⁴⁰ Szörényi László: ...s hű a haladékony időhöz. *Kompozíció és történelemszemlélet a Zalán futásában*. In: „Ragvognak tettei...”. *Tanulmányok Vörösmartyról*. Szerkesztette Horváth Károly, Lukácsy Sándor és Szörényi László. Székesfehérvár 1975, 8–9.

⁴¹ Uo. 9.

⁴² Uo. 13.

Csatlós Ágnes

Az irodalomtanítás műhelyében

Óratervezet

Tematikus egység: Kortárs költészet

Tanítandó anyag: Petri György: Elégia

Óra típusa: Gyakorlóóra (elemzési készség fejlesztése, a tanulók műfaji ismereteinek gazdagítása)

Eszközök: projektor, fényképek, fénymásolatok

Koncentráció: filozófia

Források: Fodor Géza: Petri György költészete

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1991, 55–56.

Keresztury Tibor: Petri György

Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1998, 150–153.

Keresztury Tibor: Kételyek kora

Magvető, Budapest, 2002, 285–289.

Az örökhéftől a napsütötte sávig

Krónika Nova Kiadó, 2004, 19–33.

Forgács András: „Igyekeztem szembenézni saját múlandóságommal” (interjú)

Magyar Lettre 2000 ősz

Petri György: Versek

Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996, 387.

A magyar irodalomoktatásban a kortárs irodalom méltánytalanul háttérbe van szorítva. Iskola-rendszerünkben ugyanis a tananyag felépítése legtöbbször tradicionálisan a korstílusok kronológiáját követi, és a kanonizált szerzőkre fekteti a hangsúlyt. Ennek a szemléletnek természetesen sok előnye van, hiszen a diákok az európai kultúra közös gyökereitől haladnak időben előre, és a forrásokat követve kísérik figyelemmel, melyik korstílus mit és hogyan használ fel a megelőző korokból. Azonban míg a korai nyelvállapotot tükröző és nehezebben értelmezhető szövegektől eljutnánk a mai nyelvállapotot és stílusrétegeket felhasználó alkotásokig, addigra elérkezik az érettségi.

Óratervezetem Petri György *Elégia* című versének elemzésével szeretném az érettségi előtt álló diákok figyelmét felhívni kortárs magyar irodalmunkra.

Az elemzés menete	Munkaforma Szervezési mód Didaktikai feladat Eszközök	Idő
<p>* A vers tanári bemutatása</p> <p><u>Megfigyelési szempont:</u></p> <p>— Milyen kapcsolat van a cím műfajmegjelölése és a tartalom között?</p> <p>— Mi az elégia?</p> <p>(Legkorábbi lírai műfaj, disztichonban íródott; XVI-XVII sz.-tól témája a panasz, szomorúság, vágyódás; alapélménye: elmúlás, elérhetetlenség, ideál alulmarad a valósággal szemben.)</p> <p>— Milyen a vers formája?</p> <p>(A petrarcai szonettet idézi fel <abba-abba-cdc-dcd, sorok</p>	<p>Kérdés-felet Frontális</p>	<p>'5-'8</p> <p>'8-'9</p>

<p>szótagszáma 11: 6/5, jambikus lejtés, második két versszak ellentétes motívumot épít be, a nő ürügy, hogy magáról valljon>, de Petrinél a rímelés eltér <abab-baab-ccc-dcac> és rendhagyóan az utolsó versszak négyesoros. A szótagszámok az első két versszakban következetesen 10, harmadik vsz: 11, 12, 10; negyedik vsz: 11, 10, 10, 10. Verselés néhol jambikus, de igazán sem nem időmértékes, sem nem ütemhangsúlyos.)</p> <p>— Mi lehet az üzenete az elégia és a szonett ilyen jellegű felidézének?</p> <p>(A műfajjelölés és forma közt feszültség van. A szeretett ember hiányának felerősítése. Irodalmi hagyományok felidézése és áthágása.)</p> <p>— Milyen a vers felütése, nyelvtani megformáltsága?</p> <p>(Egyszerű tényközlés. Hétköznapi szituáció. Egyes szám második személyű megszólítás. Téma: hiány, magány.)</p>		'9-'12
<p style="text-align: center;">*</p> <p>— Most gyűjtsetek ki a versből a mozgással és a magánnyal kapcsolatos szavakat!</p> <p>(Mozgás: <i>tátongok (i), menés (fn), maradás (fn), hagytaal (i), várok (i), harapás (fn), nézd (i), repül (i), zuhanok (i), kiszüröcsöljem (i)</i>)</p> <p>(Magány: <i>nem vagy (i), tátongok (i), üresség (fn), úr (fn), egyedül (hatszó), konzisztens (mn)</i> 'erős, állandó, sűrű, tömött, tartalmas', <i>magamba (nm), vágyok (i), meghalni (in)</i>)</p> <p>"Konzisztens vagyok, mint egy farakás." A konzisztens jelentése: sűrű, tömött, tartalmas? — Tanulmányaitokból fel tudtok idézni ezzel párhuzamos sort / sorokat?</p> <p>(József Attila: <i>Eszmélet</i>)</p> <p>— Milyen megfigyeléseket tettek a mozgással kapcsolatban?</p> <p>(A mozgással kapcsolatos igék ellentétes irányúak: <i>tátongok > zuhanok, menés > maradás, hagytaal > várok, nézd > repül, harapás > kiszüröcsöl</i>)</p> <p>— Milyen megfigyeléseket tehetünk a magánnyal kapcsolatban?</p> <p>(Szintén ellentétes szavak: <i>nem vagy > meghalni; üresség 'van határa' > úr 'nincs határa'; üresség > konzisztens</i>)</p> <p>— A két motívumháló hogyan kapcsolódik egybe?</p> <p>(A magány nem a felütésben felvett mindennapos tapasztalatként lesz értelmezhető. A valódi történes színtere a szemlélyiségen belülre helyeződik, úgy, hogy közben a kozmoszig tágul ki a kép. Feszültség van a külső környezet mozdatatlansága és a belső lelkiállapot zaklatottsága, a tettvágy és tehetetlenség, aktív és passzív erők között. Az aktivitás a nőhöz, a passzivitás a férfihez köthető, ez szintén feszültséget jelent.)</p>	<p>Egyéni munka megadott megfigyelési szempont alapján</p> <p>Tanári közlés Fogalom meghatározása</p> <p>Számonkérés</p>	<p>'14-'18</p> <p>'18-'19</p> <p>'19-'22</p> <p>'22-'24</p>
<p style="text-align: center;">*</p> <p>— Mi jut eszetekbe a "Horgon önmagam nehezékéül, nagy halra várok" mondatról?</p>	<p>Kérdés-feleleten alapuló</p>	<p>'24-'26</p>

<p>hetünk.</p> <p>A halála előtt készült interjú, talán közelebb visz ben- neteket személyéhez (1. melléklet). Felhívnám a figyelme- teteket Kamondi Zoltán riportfilmjére is, amelyet a költőről készített.</p> <p>Aki további információkat szeretne megtudni róla, an- nak összeállítottam pár tételből álló bibliográfiát (2. mel- léklet).</p> <p style="text-align: center;">*Az órai munka értékelése</p>		'42-'45
---	--	---------

Melléklet:

1.

PGY: „Nézd, én tizenhárom éves koromban döntöttem el, hogy költő leszek, és ha már így volt természetes Petőfíhez és Vörösmartyhoz mértem magam. Az első kötetem megjelenésére ez az ambíció persze már erősen megkopott, de annyira mégsem teljesen, hogy határozottan valami újat akartam hozni a magyar költészetbe.” FORGÁCS ANDRÁS: „Te tényleg sokat éltél magányosan. Mi több, szerelmi költészeted alapján a nőkhöz való viszonyod, kapcsolataid története szokatlan pontossággal rekonstruálható az elméleti alapvetéstől, vagyis A szerelmi költészet nehézségei című költeménytől kezdve a Sára- és Maya-verseken át a legújabb, Marival kötött házasságod számos lírai dokumentumáig.” PGY: „Hát igen. Az a baj, hogy nem bírok egy percre sem egyedül maradni. Most is, ha Mari elmegy, azonnal lemegyek a kocsmába, s ugyanígy teszek, ha nincs itthon reggel, amikor felébredek. Kell a közeg. Ezért volt a sok nő — hogy ne hogy egyedül kelljen lenni. Egyszerre alakította a vonzás és a taszítás minden kapcsolatomat; megint Ady, ugye: a héjánász.”

2.

„A műfordító dilemmája” Magyar Lettre Internationale, 19
 „Költészet és vagy morál” Magyar Lettre Internationale, 20
 „Írónia és melankólia” Magyar Lettre Internationale, 24
 „Nomen est omen. A líra elmélete” Magyar Lettre Internationale, 29
 „Kizökkent idő. Előhang egy folytatásos verses regényhez” Magyar Lettre Internatinala, 26
 „A költő értesült arról, hogy ő szubjektív idealista” Magyar Lettre Internatinala, 29
 „Versek” Magyar Lettre Internationale, 37
 „Igyekeztem szembenézni saját mulandósággal” 38
 Beszélgetések Petri Györggyel, Pesti Szalon, 1994.

Elégia

Ha nem vagy itthon, üres a lakás.
 Én csak tátongek. Üresség vagy úr?
 Csupa menés vagyok, meg maradás, jajj, miért hagyta ilyen egyedül.

Horgon, önmagam nehezekeül, nagy halra várok. Lesz-e harapás?
 Konzisztens vagyok, mint egy farakás.
 Nézd csak! Madár vagy kódarab repül?

Én zuhanok. Magamba, egyre beljebb,
 És nem azért, hogy némi örömről leljek.
 Vágyok egy szilárd, sík felületet —

Nem tart soká, úgyis meg kell, hogy haljak!
 — ez mostan a hányadik emelet? —
 Hadd szürcsöljem ki, mint az osztrigát:

A Veleteket, Nélkületeket.

Laczkó Mária

Gondolatok a 2006-os magyar nyelv és irodalom érettségi vizsgáról

A magyar nyelv és irodalom tantárgyi bizottságának elnökeként, illetve a középszintű érettségi vizsga elnökeként osztom meg tapasztalataimat, gondolataimat és javaslataimat elsősorban a szóbeli emelt, valamint a középszintű magyar nyelv és irodalom érettségi vizsgákat illetően.

Az **emelt szintű** vizsgák tételora 2006-ban véleményem szerint mindkét tantárgyból hagy kívánnivalót.

Nem tartom szerencsésnek, hogy az **irodalom** tételsorban **Petri György költészete** és **Spiró György** drámája (**Csirkefej**) került egy tételbe mintegy **választható alternatívaként**, s hasonlóképpen nem tartottam jónak azt sem, hogy Nemes Nagy Ágnes poétikájának jellemzőit a Napforduló című kötet alternatívájaként felajánlott szabadon választható esszék alapján mutassa be egy mai 18 éves jelölt. Miért is? Először is **Petri György** a vizsgáztató tanárok számára is alig ismert, valljuk be, a középiskolában a mai magyar irodalomból (többnyire a heti négy magyarórában, amiben a nyelvtan is benne van) nem feltétlen az ő költészetét preferálják a vizsgáztató tanárok. Így nem csoda, ha a tanárok maguk is „lázasan” készülnek/készültek a vizsgára, hiszen előállhat az a helyzet, hogy a diák ismeri, a kérdező tanár/ok esetleg nem az adott költőt. Tovább ronthatja ezt a helyzetet, hogy ráadásul szabadon választott költemények alapján kell a szerzőt bemutatni, s ha az **olvasmánylista nem kerül időben a vizsgáztató tanár kezébe**, bizony a felkészülését is nagyon megnehezíti, hiszen úgy gondolom, nem várható el az, hogy a tanár Petri György minden versét alaposan ismerje. Az olvasmánylistával kapcsolatban a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Tanári Tagozatának állásfoglalása (2005. november) is az volt, hogy azt az emelt szintű vizsgára jelentkező diákok a jelentkezéskor egyidejűleg adják le az OKÉV-nek, s a vizsgabizottság a megbízással egyidejűleg kapja meg azokat. (Sajnálatos, hogy a javaslattal az OKÉV nem élt.) Megítélesem szerint így nemcsak az említett helyzet (ti. az, hogy a tanár nem olvasta az adott művet, s ha esetleg kérdeznie kell, az így nehéz) előzhető meg, de az általam tapasztalt jelenség is. Nevezetesen az, hogy a szóbeli vizsgára kijelölt iskolában az egyetlen Petri-kötetben éppen hiányzik a jelölt által kiválasztott négy költeményből kettő. Így, jobb híján, a vizsgabizottság a jelölt felkészültségében bízhatott, s az csupán „szerencse”, hogy a jelölt által választott költemények közül az egyik hiányzót a vizsgabizottság elnöke (jómagam) ismerte. Ezért személy szerint is úgy vélem, mindenképpen megszívlelendő a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Tanári Tagozatának az olvasmánylista határidejének leadására tett javaslata a jövőre nézve. Esetleg nem ártott volna, ha a Petri György-tételt is jelöli azok között az OKÉV, amelyeknél **saját könyvet** is használhat a diák. **Nemes Nagy Ágnes** költészetét megérteni tapasztalatom szerint igen nehéz a diákoknak, éppen ezért semmiképpen nem tartom jónak, hogy a még nehezebb esszék — amelyek, azt hiszem, ismét nem a preferált tanítandó anyagrészek között szerepelnek — adták a választhatóságot. Nem is szólva arról, hogy a diák magától alig fog Nemes Nagy Ágnes-esszét (de még verset se nagyon az említettek miatt) olvasni. Azt már csak mellékesen jegyzem meg, hogy az emelt szintű irodalomvizsgán — de a középszintűn is — elvárható a mű olvasása. Ha azt tapasztaljuk, hogy a diákok ismert költők, írók műveit sem olvassák, csupán a róluk szóló írásokat próbálják „visszaadni”, akkor igen messze vagyunk attól, hogy akár Nemes Nagy Ágnest vagy Petri Györgyöt értsék.

Nézzük meg a tanulói oldalt is! Mint említettem, az egyik lesújtó tapasztalatom — s más vizsgáztató tanárok emelt szintű vizsgatapasztalata ebben megerősített — az, hogy a **diákok** szinte egyáltalán **nem ismerték a tételsorban meghatározott irodalmi műveket**. Azt hiszem, több mint megdöbbenő, ha valaki az emelt szintű vizsgán úgy felel Radnóti Miklós eclogáiból vagy József Attila költészetéből, hogy egyetlen költeményt sem ismer részleteiben, a kötet — mint segédeszköz — gyakorlatilag felesleges számára, hiszen gondolatait az adott költeményt használva sem támasztja alá, nemhogy memoritert mondana. Sajnos a prózai és drámai alkotások tekintetében sem volt jobb a helyzet. Németh László Iszony című regényének nőalakjairól tényleg nehéz beszélni úgy, ha a regény cselekményét egyáltalán nem ismerjük, és azt próbáljuk „szajkózni”, amit az irodalomtörténészek leírtak, ám az többszöri nekifutásra sem sikerül. S hasonlóképpen nehéz Kertész regényét is értelmezni az olvasás hiányában. (Itt jegyzem meg, hogy a középszintű vizsgán e tételből felelő diákok egyike sem tudta Kertész regényének főszereplőjét megnevezni, ami az olvasottságot erősen megkérdőjelezi.) Mindezek mellett a diákok felkészültsége is nagyon eltérő volt. Műértő elemzéseket alig hallhattunk, kollégáimmal együtt azt éreztük, egyáltalán nem az irodalmat szerető diákok vizsgáztak. Talán nem túlzok, ha azt állítom, hogy a vizsga színvonala a középszintű érettségi színvonalát sem érte el. Nem kívánok általánosítani, hiszen ez mindössze egyetlen tantárgyi bizottság (budapesti) tapasztalata — noha tanár kollégáim elbeszélései hasonlókat jeleztek —, de mindenképpen elgondolkoztató, hogy kik és hogyan vizsgáznak emelt szinten éppen a vizsga két szintjének megkülönböztetése miatt.

Az **emelt szintű nyelvtan tételek színvonala** megítélésem szerint 2006-ban is nagyon **egyenetlen** volt. Ezt jól tükrözte az OKÉV által összeállított Útmutató is, amelyik a lehetséges válaszelemeket tartalmazta, s amelyet a szóbeli vizsgabizottság tagjai az adott vizsganapon kaptak meg. Nem tartom jónak és elfogadhatónak, hogy egy-egy nyelvtan tétel (pl. a hangok egymásra hatása a beszédben) alapos kifejtést és elég sok ismeretet igényel, míg például a tömegkommunikáció nyelvi sajátosságait taglaló tétel sokkal kevesebb konkrétumot. Vagyis az emelt szintű vizsga **nyelvtan** részében is **ajánlatos lenne megközelítőleg egyenlő színvonalú** tételeket alkalmazni, amelynek a két tantárgy együttes értékelésében is lényeges lenne a szerepe. Nem is beszélve arról, hogy személy szerint **nem tartom jónak a globális értékelést**, mert úgy vélem, hogy rendszerint a nyelvtan tételek súlya a vizsgán (ez a középszinten is tapasztalható) sokkal kisebb. Márpedig, ha a tételek sem egyforma színvonalúak, hanem rendkívül egyenetlenek, akkor erre még nagyobb a lehetőség. Ha pedig azt is tekintetbe vesszük, hogy bizonyos pályákon (például a tanárképzésben) a nyelvtantudás, a nyelvi készségek igen fontosak (lényegesek, hogy elkülönüljenek az irodalmi tudástól), akkor az összeadott pontszámokban a részpontszámok nem tükrözik a nyelvtani és irodalmi tudást. A globális értékelés átgondolása fontos lenne azért is, mert a magyar nyelvtan és a magyar irodalom tantárgy továbbra is külön tanított/tanult tantárgyak, és értékelésük is külön-külön történik az iskolai évek folyamán.

A **középszintű** érettségi vizsgán a tanulók irodalmi alkotásainak olvasási hiánya szintén megfigyelhető volt. Általánosságban elmondható az is, hogy a tételekhez adott idézetek sokszor zavaróak a tanulók számára, nem nagyon tudtak mit kezdeni velük (az emelt szintű vizsgán sem), ha utaltak is rájuk, nem tudták jól a feleleteikbe beépíteni őket. Memoritereket az idei tanévben sem tapasztaltam. A nyelvtan tételek — mint említettem — tapasztalatom szerint a középszintű vizsgán is kisebb súlyt kapnak, ráadásul a gyakorlat és az elmélet összemozdít, sokszor a feladat megoldása jelenti a nyelvtan feleleteket.

Az elmondottakból következik, hogy a felkészítő tanárookra is sok munka hárul a későbbiekben, de a két-szintű vizsga bizonyos elemei a magyar nyelv és irodalom tantárgyat illetően szintén módosítást igényelnek.

* * *

Dóra Zoltán

Serkenti vagy elősegíti? (A nyelvi szórszálhasogatásról)

Legutóbb az egyik érettségien élénk vita folyt az elnök és a szaktanár között a két szó használatáról. A vitát kiváltó ok az volt, hogy biológiából az írásbeli érettségi feladatok között szerepelt a csírázás folyamata, s ott a fény és a nedvesség szerepét illetően, a javítókulcs szerint, a lehetséges válaszok így szerepeltek: a) *gátolja*, b) *serkenti*.

Az egyik tanuló azonban a *serkenti* szót az *elősegíti*-vel helyettesítette, s az elnök ezért pontlevonást javasolt. Noha a javítókulcsban ott áll a megjegyzés, hogy elfogadható minden más válasz is, ami helyes, elnökünk szigorúan ragaszkodott a megadott szóhoz. Én arról próbáltam meggyőzni, hogy a *serkenti* nem biológiai szakszó, tehát az *elősegíti* is elfogadható. Ő azonban hajthatatlan maradt, és azt válaszolta, hogy a biológia nem magyar nyelvtan. Erre a kijelentésre kár is szót vesztegetni, ám az efféle szórszálhasogatás miatt érdemes a témára bővebben is kitérni.

Köztudomású, hogy szavaink többsége többjelentésű. A névátvitel révén egy-egy alapjelentés újabb jelentéseket kaphat. Szótáraink tehát feltüntetik a szavak mellékjelentéseit is.

A Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásában (ÉKsz.²) például a *serkent* igének három jelentése van: kettő *választékos*, egy pedig *népies* stílusminősítéssel. Az első kettő közeli, a harmadik azonban már távoli kapcsolatra utal. Lássuk! 1. (Hatékony, élénk) tevékenységre, viselkedésre készlet, ösztönöz vkit. 2. <Mozgást, folyamatos fejlődést> élénkebbé, erőteljesebbé tesz. A népies stílusminősítés pedig. <Óra> ütés, csörgés előtt berregő hangot ad. Az *elősegít* fogalomköri minősítése *sajtó*, jelentése pedig: <Vminek a sikerét, megvalósulását> kedvezően segíti.

A Magyar szókincstár a szavak rokon értelmű megfelelőin kívül azok ellentétes jelentéseit is bemutatja. A címben szereplő szavak rokon értelmű megfelelőit hely hiány miatt nem sorolom fel, de megemlítem, hogy az *elősegít* egyik megfelelőjeként a *serkent* is megtalálható.

Természetesen tudjuk, hogy a szinonimák önkényesen nem cserélhetők fel egymással. Noha a *disznó* és a *sertés* szóval ugyanazt az állatot jelöljük meg, mégsem beszélünk *vadsertés*-ről, a kereskedelemben pedig hivatalosan *sertéshús*-t árusítanak, a fogyasztók azonban mégis *disznóhús*-t kérnek a hentesőtől. Kánikula idején ezt mondjuk: *kutya* meleg van, de *eboltásról* beszélünk, és a szólásunk szerint, a *kutyaugatás* nem hallatszik az égig.

Az adott beszédhelyzetben tehát más és más rokon értelmű szóra van szükség. A *serkent* valóban választékosabbnak tűnik, mint az *elősegít*, de én úgy vélem, hogy az említett feladat kérdésére mindkét szóval válaszolhatunk. Persze csak akkor, ha helyesen választottuk ki a feleletet.

Ezért neveztem cikkem alcímében nyelvi szórszálhasogatásnak az érettségi elnök álláspontját. Most még ez is hozzáteszem: az eljárás csupán pedagógiai okoskodás.

Trencsényi László

Sóderparti 1977 – Miskolcon

A Móra Ferenc Könyvkiadó „nagy” korszakában, a Magyar Írók Szövetsége Gyermekirodalmi Szakosztályának fénykorában, a Magyar Úttörők Szövetségének nyílt társadalmi szervezetté válása idején (ebben az időben egyetlen szervezetként lépett fel a gyermekérdekek képviselőiben) a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár hívta tanácskozássra a fenti szervezetek képviselőit. Ennek előzményei is voltak. A könyvtár munkatársai fontos szerepet tölthettek be mind a gyermekírók, mind a gyerekmozgalom fórumain. (Korábban hasonló szervezésű konferenciára már került sor az ország más tájain, így a gyereklíráról, a meséről, a gyereksajtóról, a gyerekgregnyről — a hagyományos szekszárdi helyszín mellett Fót, Salgótarján, Csillebérc kínált helyszínt e kötetlen s baráti szakmai beszélgetéseknek.)

30 éve történt tehát, hogy a borsodi székváros könyvtárosai hívták a vendégeket. Témául a *kamaszok és a költészet* kapcsolatát választották.

Illusztris vendégek megszólalásait rögzíti a jegyzőkönyv néhány sárguló lapja. Ennek alapján idézük fel az eseményeket.

Simai Mihály költő, a Kincskereső című országos gyermekirodalmi lap (ebben a minőségében akkor egyetlen, az oktatási minisztérium jelentős szponzorálásával, az úttörőszövetség laptulajdonosi szerepvállalásában 30 000-es // példányszámú folyóirat) főszerkesztő-helyettese tartott bevezetőt. Egy szegedi főiskolai szakdolgozattól idézve elmondta, hogy a 143 fős (10–14 éves) mintából csaknem 57 % mondta, hogy szereti a verset, s csupán negyedük, hogy nem. A Kincskeresőben közölt versek tetszési indexében az alábbi versek szerepeltek: Devecseri Gábor: Állatkerti útmutató; Weöres Sándor: Ha a világ rigó lenne; Nagy László: Figyelmeztetés; Kiss Benedek: Anyám vasal, Buda Ferenc: Ne rejtőzz el, végül a „svéd” Sjørstrand Néha című verse.

Hárs László a gyermekirodalom polihisztorja ezúttal is provokatív hozzászólással folytatta. Van-e egyáltalán „tizenéves költészet” — tette fel a kérdést. S ha van, akkor melyek az ismertető jegyei? Sajtó költői tapasztalatairól elmondta: még nem érezte szükségét annak, hogy 10–14 éveseknek verset írjon. Valószínűnek tartotta, hogy a korosztálynak nincs sajátos költészete! Bár az ún. „teenager stílus” időközben létrejött, ez a korosztály korábban mielőbb integrálódni igyekezett a felnőttekhez, ha nem, saját világát próbálja őrizni. De a 10–14 éves korosztály nem mutat karakteres csoportjegyeket. Kalandosságigénye a meghatározóbb, a tények, a valóság és a jelenségek iránti érdeklődés. A jelenkor költészete pedig nem erre orientál — érvelt. Ez a begyűjtés, orientálódás és nem az önkifejezés korszaka! Lap-pangva gyűlik az élmény, a líra, hogy aztán később feltörjön. Több évig vezette a Rádió „Így írunk mi” pályázatát, a kamaszok köréből jó vers nem érkezett, bár próza igen. A hozzászóló szerint a dalszövegeiről híres Kapuvári Béla szinte egyedül állt a korosztály költészetkedvelését illető hitében. A Kincskereső helyesen jár el szerinte, hogy nem „csoportköltészet”, réteggölyöztetést pártfogol. Ez jellemzi a Rádió és a TV „verspolitikáját” is. Hárs első kérdésére tehát a válasz negatív. S a második? Meggyőződése, hogy nem az oktatás hibájából vonul a korosztály érdeklődésének sokadik körébe a költészet. Az érdeklődés, az érzékenység átmenetileg lanyhul. A kivétel a szerencsés kiválasztottak kis csoportja, „akiket megérint kegyelmi állapotban a költészet csodája”. Annak idején őt így ragadta meg Csokonai. Mégsem mondhatunk le a korosztály verssel-táplálásáról, mint a Kincskereső sem teheti, aki — vélte — sőtétben, bár színvonalasan tapogatózik. „A korosztálynak nagy remekműveket kell adni a költészetből vagy semmit, de mindenképpen adni kell — fogalmazott tőle megszokott módon talányosan. Akkor is így van ez, ha a remekmű ritka kivétel, s az alkalmi verset kedvelők körének mégiscsak folyamatos a kapcsolata a verssel. Azt is javasolta, hogy a 10–14 éves korosztályt a gondolkodásban ketté kell választani: az alsóbb korosztály inkább meseolvasó, játékos, a felsőbb réteg fanyarabb, érzelme-sebb.

Lengyel Balázs, az Újhold nemzedékének érzékeny szerkesztő-kritikusa a statisztikák iránt kételkedőbb volt. Elterjedt közhiedelem — mondta —, hogy az óvodában sikerült betörni a magyar gyerekköltészetnek, míg az iskolai oktatás során a gyerekek elidegenednek a verstől. Az iskola rosszul közelít a kérdéshez. Tartalmi jelenséget s nem esztétikai műalkotást lát a versben. Rimbaud némi túlzással mondta, hogy a költészet a romantikáig nincs is, az ritmikus próza. A romantika teremtett igazi lírai,

költői mondanivalót. 10-14 éves korban a kaland és a reális érdeklődés kerül előtérbe. Ez a tapasztalat sem kizárólagos. Nemcsak a keveseké ebben a korban sem a költészet – állt ki. Valami történik ebben az időszakban a fiatal életekben léphetünk előre? Hogy legalább maradjon meg e korban is a fogékony-ság, ha egy lehetőség van, azt ki kell használni. A Móra Kiadó a 14–17 éveseknek készit antológiát, mely tematikájában, közerthető nyelven törekszik a korosztály megérintésére. Honnan jut költői mű a korosztálynak? A gyerekköltészetből kell válogatni, a gyermekmesékből: a tréfa, a humor, a vicc világá-nak meg a felnőttköltészet „leszivárgásából”. Nem tudjuk — vélte ő is —, mi hat a tizenévesekre, de a remekművek hatása bizonyára nagyobb. Rá így hatott egykor Babits költészete. Nem lehet visszaker-dezni az élményre, minden kutatási módszer durva. Kínáljunk minél több remekművet mai formanyel-ven, minél többet, aztán majd meglátjuk, mi érik be! Foglalta össze stratégiáját.

Vargha Balázs a gyerek kultúra sokoldalú tudosa szokásához híven élénken vitatkozott. Nem hiszi a 10–14 évesekről, hogy nem lennének költők, ha nem is versolvasók. Piaget-nek nincs igaza, mondta, hogy a gyerek csak kompilálna, s nem alkotna. Ezt cáfolni kell s lehet! Hogy lehet, hogy a kisgyermek mind költő, s a 10 évesről meg lehámlik minden költészet? Hogy jutunk idáig? Valóban nem kell nek-ik? „Visszább kell vágni” a költészet fogalmát! Költészet nélkül egy korosztály sem élhet. Fogyaszt is verseket a kamasz, de nem az „igazit” választja. A 10–14 éves korszak felvevője a beatzene-költészeté-nek. S nemcsak felvevője, de improvizálója is a „futballcsapat-költészetnek” (Falu végén véce, kikapott a Stécé / Egy forint a rózsza, kikapott a Dózsa stb.). Költészet ez? De vers! Mint az egykori tánczók! Milyen költészetet „csinál” a korosztály? Érdemes kézbe venni a Kodály-tanítványnak, Szabó Helgának az énekes improvizációkról szóló könyvét. A könyv előszavából a Mesternek 1929-ből származó sorait: „Rögtönözne minden épkezláb gyermek, ha hagynák”. Úgy tűnik, hogy ebben a korosztályban az, hogy „csinálják” a verset, az fontosabb, mint hogy kapják. Az idézett könyvben Weöres arra bízta a taná-rokat, kamaszokat, hogy a klasszikus költészetet is improvizációs nyersanyagnak tekinték. Szentség-gyalázás ez? A klasszikus szöveg szentség a filológusnak, de a gyerek számára legyen élő anyag, szinte mint a folklór. Sajnos, éppen az énektanításból marad ki az improvizáció. A 10–14 éves réteg szerinte is két korszakot fog át: az előpubertást és a voltaképpen pubertást. Az elsőnek lényege a gyűjtés, de az egész felborul, s egy igazi lírai korszak jön, csak nehéz tetten érni. Írnak verseket is, de ha „komolyra veszik”, ráfutnak az epigonizmusra, rossz verseket írnak. Az improvizálásnak a „versbarkácsolás” irá-nyában kellene kiterjednie. Ha antológiát adunk a kezükbe — miután minden vers „robbanás” —, az robbanó antológia legyen!

Lengyel Balázs újra szót kért s helyeselt. Meg kell közelíteni lírával a korosztályt. „Mindenki köl-tő” — az élménycsinálás lehetősége mindenkiben adva van.

Bercz József tanár nem hitt abban, hogy a tizenéves este lefekszik versre közömbösen, s reggel versre fogékonyan ébred. A versig folyamatos érés vezet. Erre sajátos lehetőség az improvizációs játék mellett az interpretáció, az előadás is, mely kibontakozott az általa vezetett diákszínjászó csoportban. Hasonló a felfedezés, a szakköri bűvárkodás.

Trencsényi László válasza erre az „állagmegóvás” kifejezés volt. Állagmegőrzést kell végezni a két szentitív korszak közt? Az előzőekhez a diákújság-szerkesztést sorolta módszerként. Vagyis a primer versfogyasztás helyett a költészet „ürügyn” végzett „megközelítő” tevékenységeket. Voltaképpen ezt teszi a mai rossz irodalomtanítás is, vélte. S itt rejlik minden ún. állagmegóvo tevékenység kockázata, ellentmondása: versolvasás helyett irodalomszociológiai, -történeti, -elméleti ismeretterjesztés. Sajátos rávezetés a versre a dalolt vers is, amit nemcsak a beat, hanem az új „divat”, a Sebő-együttes valósit meg az énekelt versek műfajával.

Petkó Jenő sellyei tanár a gyermekszínjászó-körben folytatott tevékenységről számolt be, majd az irodalomoktatás merevségéről, szürkéségéről beszélt. A korosztály sajátosságaiaként jegyzi, hogy nem akar felnőtt lenni, de gyerek se.

Janikovszky Éva is megkérdte: kell-e a korosztálynak költészet. Nem tudjuk, de bízunk benne — volt „csavaros” válasza. A „svéd gyerekversek” robbanó sikere ékes bizonyíték. Igazolta, hogy a kor-osztály a bensejében lírai, ha nem is érzékeljük.

Tasi Miklós hajduszoboszlói tanár a tizenéves versolvasók arányáról nem gondolta, hogy az ros-zszabb lenne, mint általában az olvasók aránya. Több gyerekhez jutna el a költészet, ha oktatási módsze-reink javulnának, s az oktatást a nevelés váltaná fel. Erős a korosztály humorigénye, a tájkép, az életkép

és a hősök iránti vonzódása. A korosztály önkifejezési, egyben érzelmi érintettség igénye élteti az iskolai sajtót, de a naplókat, emlékkönyveket is.

Seress József, a Tankönyvkiadó szerkesztője szakadékok látott az óvoda és az iskola között. Ezt nem gondolta szükségszerűnek. A pedagógus személyisége a döntő – mondta. Pedagógusképzésünknek súlyos a felelőssége. A tanárok sem férköznek hozzá igazán a versekhez. A tankönyvek verselemzéseit értést kérnek számon, de nem élményt!

Magassné Molnár Katalin Szombathelyről érkezett, s a szakköri mozgalomról szólt, az anyanyelvi nevelés egészébe ágyazta a kérdést.

Jámbor Gézáné nyíregyházi könyvtáros is a pedagógus személyiségének fontosságát hangsúlyozta. Javasolta, hogy a TV „nyitott ifjúsági könyv” műsort is sugározzon.

Karászi Diána süllyápi úttörővezető a mozgalom segítő lehetőségeit méltatta.

Könyves-Tóth Lilla budapesti könyvtáros szolt zárszóként. Nem lényegtelen, hogy a gyermekekhez, kamaszokhoz milyen formában jut el a vers. A külső, a kiállítás sem mindegy. A kamaszok röstelik a színes, képes gyermekverskötet-formátumot. Javasolta, hogy a mindazonáltal népszerű gyerekersek „felnöttesebb” formátumban is jelenjenek meg.

30 év nagy idő! Mennyi minden változott. A vitapartnerek közül sokan már nincsenek közöttünk. De a vita — így érzem — ma is tanulságos. Ezért jegyeztem le.

Holczer József

A sűgás is nyelvi jelenség!

Hálás szakdolgozati, sőt disszertációs témát ajánlok! Két olyan fogalomról kellene/lehetne értekezni, amelyet igazából a nyelvtan nem is nagyon fesseget. Pedig, ha jól meggondoljuk, valamiképp még *rokonok* is lehetnének, így felettébb érdekessé válna összevetésük...

Az egyikük az *echó* magyar megfelelője: ezt már két és negyed százada jól ismerjük a nyelvűjítők jóvoltából. Mindenki tudja e szót: **visszhang**. S ez a szó — az előtag lényegében véve azonos volta miatt! — óhatatlanul eszünkbe juttatja a szintén közkeletű modern fogalmat: *visszacsatolás*. Épp ennél fogva bátran föl vállalhatná a *visszhang*-ot akár a kommunikációtan, akár a leíró nyelvtan hangtani része! Mert a visszhang nem más, mint *egy-egy hangos megnyilatkozás* — vagyis a **kiáltás, ordítás** — legalábbis *töredékes visszacsatolása*: egyazon, bár némiképp torzuló/torzított hangtest részletével.

A másik szót egyelőre csak körülírhatjuk: annak *visszajelzése, visszacsatolása*, aminek a kiindulását így nevezzük: **sűgás**. Itt viszont a már említett kiáltásnak/ordításnak épp az ellenkezőjéről van szó! Am ennek is lesz visszacsatolása, nem is akármilyen! No, persze, itt *nem* a szerelmes szavak *fűlbe-seppégésére*, sem pedig a hivatásos *színházi sűgó* köteles szövegbemondására gondolunk! Okvetlenül az *iskolai életre* — az *órára* — kell szűkítenünk. Az e közegben, ezen miliőben *reprodukált szöveget* jobb híján (de mégis magyarul) **sugomány**-nak nevezném el. A neologizmus avagy neo-nómenklátúra megalkotója jogával élve hadd szorgalmazzam: igenis, írjuk következetesen *rövid „u”-val!* (Legfeljebb ha valaki talál helyette valami jobb terminust, hát — sűgja meg!)

A továbbiakban eltekintünk a visszhangtól. A sugományról majdan értekezők kedvéért azonban jelzem: a meglehetősen halk, mindazonáltal kifejezetten a *segítés szándékával* megnyilvánuló **sűgás** kétféleképpen kaphat *visszacsatolást*:

1. Elsődlegesen/természetesen, mint tudjuk, *élőszóban*. Tegyük hozzá: többnyire *nem éppen százszázalékos pontossággal*. Íme egy kölcsönkapott, de ideillő példa: — Ki árulta el Jézust? — kérdi a hitoktató. Sűgja ám több „katekumen” (kis hittanos): — *Az iskarióti Júdás*. Mire a felelő, nagy zavarában: — *Az Iskola úti szűdás!*
2. Másodjára pedig *írásos visszajelzés* is lehet a sugomány! Végezetül a magam jellemző esetét mondom el. Jó húsz éve *oroszdolgozatot* írtam, ahol is a Szigfrid-történetből kellett *fordítani*. Volt egy mondata: „V parke pojavilasz jevo maty.” Röpöködtek a sűgások: „Pojavilasz = megjelent”; „v parke = a parkban”; „jevo maty = az ő anyja”. Érted, te hű-

lye? *Az ő anyja!* A sok értékes/funkcionális sugásból aztán összeállt a sugomány, mert a javításkor ezt olvashattam: „A parkban megjelent az *őrangyal*.”

Varga Mária

Nemcsak — hanem... is

Néhány gondolat e páros kötőszó használatáról

1. Lépten nyomon találkozunk a címben jelzett kötőszó helytelen helyesírásával: *nem csak — hanem ... is*. Mielőtt különböző tárgyú és műfajú művekből vett példákat mutatnék be, néhány ismeretet szeretnék felidézni.

2. A kötőszók a mondat részeit, vagy az összetett mondatok tagmondatait kötik össze. Lehetnek egyesek vagy párosak (pl. *és, s, hogy; is-is, vagy-vagy*, stb.). A párosak között kap helyet a kapcsolatos mellérendelt mondatokat összekötő kötőszó, a *nemcsak — hanem... is*.

2.1. Az egyszerű kapcsolatos viszonyt jelölő kötőszóknak két csoportja van: az egyszerű kapcsoló kötőszók (pl. *s, és*), és a hozzátoldó kötőszók (pl. *is*). Bár e három kötőszó egy töről fakad — írja a MMNYR —, mégis funkciómegoszlás figyelhető meg közöttük: az *és*, az *s* ma inkább kapcsol, az *is* pedig hozzátold, mégpedig tagmondatának rendszerint csak egy részét toldja a másik tagmondat megfelelő részéhez, mintegy kiegészítve azt. Pl.: „Főtt kolbásznak mind elfogyott, – fényes csizmánk is megkopott” (József A.). Látható, hogy az *isméllés s*-sel toldott rész, meg az előző tagmondatban, illetőleg általában az előzményben lévő megfelelője egymást bizonyos fokig feltételezik.

2.2. A hozzátoldott kötőszók ellentétes tartalmúak is lehetnek. A *nemcsak — hanem... is* ilyen kötőszópár. A második tagmondat *is*-sel toldott részét a *hanem* az első tagmondat megfelelő, *nemcsak* után következő részével állítja szembe. Pl.: „Nemcsak a lány meleg öl csal, nemcsak a vágy, – de oda taszít a muszáj is.” (József A.). — A *hanem* helyett gyakran szerepelhet a *de*.

Mi okozhatja, hogy e páros kötőszó helyes írása legújabbban helyesírási problémát, hibát okoz? Valamikor hajdanán magam is tanultam az elemi iskolában: „a nemet csak a csakkal írjuk egybe!” Talán ennek lett a következménye, hogy sok helyesírási hiba született a *nem* tagadószó és a *csak* módosítószó egymás mellé kerüléséből. S megszületett az újabb „szabály”: „a nemet nem írjuk egybe a csakkal!” Ezt a folklorisztikus szabályt hivatott (volna) a magyar nyelv tanítása pontosítani, tudatosítani — akár új rigmussal: „csak a *nemcsak — hanem... is*-t írjuk egybe”! Bár az általános iskolai tankönyvek, a közkedvelt és közkézen forgó „Rác–Takács” és egyéb középiskolások által használt nyelvtankönyvek felsorolják a kapcsolatos mellérendelt mondatok páros kötőszavai között a *nemcsak — hanem... is*-t, helytelen írásával gyakran találkozunk. Lehetséges, hogy éppen a helyes nyelvi alakra való törekvés következménye a tévedés? Vagy a számítógép helyesírást javító programja nem tesz különbséget? (Mert: Hol van már a kiadói nyelvi lektor? Bizonyítja ezt például az ALLPRINT Kiadónál 2005-ben megjelent MARIO ALINEI „Ősi kapocs. A magyar–etruszk nyelvrokonság” című könyve, mely a fordításban következetesen *nem csak — hanem... is*-t használ, míg KISS DÉNES költő utószavában hibátlan a kötőszó helyesírása.)

2.3. Mint minden nyelvi jelenségnek, egy kötőszó nyelvi használatának is lehet stilisztikai értéke. A MMNYR szerint a *hanem* helyett használt *de* erősebb kiemelést kölcsönöz a vonatkozó szövegrésznek (lásd a József Attila-idézetet). Variálható a kötőszópár úgy is, hogy a *hanem*, illetve az *is* — vagy esetleg egyszerre mindkettő — elmaradjon. A második tagmondat ezáltal jobban kiemelődhet. A kötőszók stílusalként való felhasználása szakszövegben nem szerencsés: akadályozhatja a szöveg pontos megértését. Irodalmi műben a hiány stilisztikájaként funkcionálhat. Célom a bemutatott példakkal a figyelem felkeltése — elsősorban gyakorló tanár kollégáim hasznára.

3. Példáim szakkönyvekből, újságokból, szépirodalmi alkotásokból származnak.

3.1. A **szakmunkákban** nem következetes a tárgyalt kötőszó használata: helyes írásmód mellett jelentkeznek a helytelen alakok. Természetesen csak az utóbbiakból idézek. BOKROS LAJOS 2004. Verseny és szolidaritás. Bp. 17. p.: „*Nem csak* a reálbérek csökkenését tekintették szükséges rossznak, *de* a jövedelempolitikát átalakító intézkedéseket *is*...” 99. p.: „Magyarorszá-

gon *nem csak* a költségvetési hiány és az újra halmozódó államadósság sok, *de* kiugróan magas az államháztartás általi jövedelem-újraelosztás mértéke *is*.” 117. p.: „az új MOM létrehozása *nem csak* formális szervezeti változás lenne, *hanem* kifejezne három fontos, végre cselekvő kormány-politika rangjára emelendő társadalmi törekvést [*is*].” ERDÉLY SZÁZ CSODÁJA Totem Kiadó. Bp. 9. p.: „A barátságos hely minden látogatót magával ragad, elkápráztat, meghat – erről a vendégekönv bejegyzései tanúskodhatnak. A múzeum gondozóinak elhivatottságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kúria *nem csak* a múlt „rezervátuma”, *hanem* tavasztól ősziig alkotótábor-ként, úgynevezett népfőiskolaként [*is*] működik. — E példa a hármas kötőszó használatának bizonytalanságára, illetve mondatértelmezési problémákra utal. Vagy: *nemcsak* — *hanem... is*, vagy: ha a „rezervátumot” tagadja, a *hanem* helyett *ugyanis* kötőszó kívántatik, vagy: ... *mert*,... népfőiskolaként működtek. 9. p.: „...a hagyományokat *nem csak* ápolni, *de* teremteni *is* lehet.” DR. SZARVASHÁZI JUDIT A magyar gyógyszerészet képes reklámtörténete 1945-ig. 1999. Bp. 9. p.: „Nem áll távol adott esetben a közéleti szerepkör sem. Híres volt a Gömörly Károly által alapított Szent Lélek Patika Pesten, mely *nemcsak* gyógyszerkészítő és forgalmazó hely volt, *hanem* írók, költők, politikusok találkozó helye [*is*].” TÖLGYESI JÓZSEF Vázsonyi Vilmos emlékezete. 2005. Sümeg, 5. p.: „Városunk *nem csak* az itt születetteket tartja számon, *hanem* befogadója volt a máshonnan érkezőknek *is* ...” 6. p.: „*Nem csak* a kötelező tisztelet miatt tettük ezt, *hanem* hálából *is*...” 10. p.: „A város életében *nem csak* írásaival szerzett elismertséget, *hanem* tanítói mentalitásával, a zsidó hiterkölc és életmód őrzésével, emberi tartásával és család szeretetével [*is*]” 18. p.: „Azonban *nem csak* a lakosság részarányában volt mérhető jelentőségük, *hanem* a gazdaságban, a kultúrában elfoglalt meghatározó szerepük miatt *is*.” 40. p.: „*Nem csak* némi politikai ellenfélben csalódott, *hanem* abban a magyar társadalomban *is*, amely...” E szakszövegekben találunk olyan példákat, amelyekben az *is* elmarad ([] jelöltem). Amíg például a Bokros-szövegben szükségesnek tartom, a reklámtörténeti szövegben vagy a Vázsonyi Vilmosról szóló, 10. oldalról idézett részletben a szövegösszefüggés, szövegekörnyezet lehetővé teszi elhagyását — *ugyanis* kiemeli ezzel a második tagmondat tartalmát, ahogyan erre a MMNYR *is* utal.

3.2. A fent idézett műveket szakszövegeknek tekintettem, de inkább **tudományos ismeretterjesztő munkák** ezek. Ez a népszerű ÉLET ÉS TUDOMÁNY *is*, melyben se szeri, se száma a fent tárgyalt helyesírási hibának. Különösen fájdalmas ez olyan hetilapban, melynek nyelvi rovata is van (Nyelv és Élet, szerk. Grétsy László). Lássunk néhány esetet! 2005/5. 145. p.: „...hogy a földfelszínt alkotó kéreglemezekre *nem csak* a magmaáramlás hat, *hanem* napi két alkalommal az árpályá *is*.” 2005/8. 252. p.: „A most felfedezett bolygó *nem csak* méreteiben hasonlítható a Plútóhoz, *hanem* abban *is*, hogy...” 2005/44. 1398. p.: „...a tájfun majdnem elfújta az első versenynapot, így a szülők itthon *nem csak* a verseny kimenetele, *de* gyermekeik hogyléte miatt *is* izgulhattak...” 1407. p.: „Az elsődleges érzelmek *nem csak* az emberre jellemzőek, *hanem* nagyon sok emlősállatra *is*.” 2005/45. 1421. p.: „*Nem csak* a szövegek váltak a könyv által hozzáférhetővé, *de* az alapos bevezetőnek köszönhetően a mitológiai, történeti háttérükre *is* betekintést nyer az olvasó.” 1436. p.: „...az immunrendszert *nem csak* a vírusok elleni, *hanem* a ráksejtek elleni küzdelemben *is* irányítják!” Nagyon fontosnak tartom éppen e műfajban a helyes írásformát, mert sok az olvasója, s a tartalom pontos közlésén túl az íráskép megerősíti a helyes alakok használatát.

3.3 A **publicisztikából** egy fiatalok által írt és szerkesztett havi lapból idézek. UFI — a polgári underground lapja. Jól tükrözi ez az újság is a fiatal generáció bizonytalan helyesírását. 2005/3. 9. p.: „Néhány hónapja a politikai viták példaként szereplő lakberendezési cég ágykerekének esetében *nem csak* az a bosszantó, hogy extra árréssel ... adja el nálunk, *hanem* az *is*, hogy ezek a termékek ... évek óta eladhatatlanok Nyugaton.” 2005/5. 35. p.: „*Nem csak* azért, mert családtag, *hanem* mert a magyar műszaki értelmiségiek azon széles táborába tartozik, akiket ugyan *nem* engedtek annak idején a bölcsészkarra, *de* építészmérnökként *is* mindent megtesz annak érdekében, hogy karban tartsák magukat.” 2006/ 1. 15. p.: „Közép-Ázsia kegyeiért *nem csak* Oroszország és az USA, *hanem* az egyre erősödő ... Kína *is* versenyzik.”

3.4. A **szépirodalmi alkotásokban** fellelhető helyesírási hibák megítélése sokkal nehezebb. Külön kell választanunk az egyértelműen téves írásmódot azoktól a mondatoktól, ahol szerepe lehet a nyelviileg, helyesírásilag „helytelen” formáknak. BARTIS ATTILA Nyugalom. 2001. Bp.

című regényéből vettem példáimat. Egyértelmű a *nemcsak* — *hanem... is* helytelen írásmódja az alábbi esetekben. 53. p.: „...és biztosíthatom, hogy *nem csak* tehetségét, *hanem* újonnan szerzett kapcsolatait *is* kamatoztathatná...” 57. p.: „...mert *nem csak* a nővéremnek, *hanem* a színház párttitkáranak ... *is* küldött gyászjelentést.” 61. p.: „...a karrierje érdekében gátlástalanul képes volt elárulni *nem csak* a saját anyját, *hanem* a munkásosztályt *is*.” 153. p.: „A legirgalmatlanabb közöny [volt bennem], amellyel szemben *nem csak* a szénné égett tojásrántotta, *de* a mütő kilincset markoló kezem *sem* lett volna érv.” 283. p.: „...mert *nem csak* ledarálja, *hanem* össze *is* lapítja a hidraulika...”

3.5. A következő példákban a **kötőszónak**, illetve egyes elemei hiányának **stilisztikai szerepe** van. Az 54. oldalon olvashatjuk: „Amire a nővérem azt válaszolta, hogy tisztelt anyám, itt *nem csak* becsülnek meg, igaz egyelőre csupán havi ötszáz dollárt tudok küldeni!” A mondat logikailag kiegészítésre szorul: *nemcsak* megbecsülnek, *hanem* meg *is* fizetnek, igaz... A hiány válik stíluseszközzé. De a szövegkörnyezet ezt a variációt is megengedi: otthon *csak* megbecsülnének, *de* itt meg *is* fizetnek. A tömörítés következménye a helyesírási kérdés: előbbi értelmezésben *nemcsak*, utóbbi esetben *nem csak!* 57. p.: „Reggel elment a katolikus könyvesboltba, ahol *nem csak* könyveket árultak, *hanem* minden egyéb kelléket [*is*], ami szükséges a vallásgyakorláshoz:...” E mondatban az *is* hiánya a második tagmondatra hívja fel a figyelmet, s ezt nyomatékosítja az író a kettőspont utáni felsorolással. A szövegösszefüggés még jobban megérteti e kiemelés, ui. az anya mindezeket az egyéb kellékeket is – feleslegesen – megvásárolja. 184.p.: „*Nemcsak* az írók szoktak ingerültek lenni — mondtam, *de* érzem, hogy már arrogánsabb vagyok a kelleténél.” Az első tagmondatot hiányosnak érezzük: *Nemcsak... hanem* kik *is*? Itt azonban a stíluseszköz és a helyesírás összhangban van.

4. A különböző témájú, műfajú példák megmutatják azt, hogy egy egyszerűnek látszó helyesírási szabály lehet nagyon egyszerű és természetes, de összefügghet a művészi megfogalmazással is, s akkor már nem egyértelmű a „hogyan írjuk helyesen?”. A stílus függvénye lesz a helyesírás. A *nemcsak* — *hanem... is* kötőszó helyes írásának kérdése azt is bizonyítja, hogy nagyobb gondot kellene fordítanunk helyesírásunk tudatos tanítására, művelésére, hiszen nyelvi kultúránk megtartása a számítógép világában — vagy éppen annak ellenében — kultúránk megmaradásának egyik eleme. Példáink arra is rávilágítanak, hogy több oldalról megközelíthető a legszárazabb helyesírási szabály is. Ily módon *nemcsak* megtaníthatjuk azt diákjainkkal, *hanem* színéssé, élményszerűvé is tehetjük a nyelvtanórákat, fejleszthetjük gondolkodásukat.

Irodalom FÁBIÁN PÁL — SZATHMÁRI ISTVÁN — TERESTYÉNI FERENC A magyar stilisztika vázlatja. 1958. Bp. A MAI MAGYAR NYELV RENDSZERE II. 1961. Bp. 410–18. RÁCZ ENDRE — SZEMERE GYULA Mondattani elemzések 1972. Bp. RÁCZ ENDRE — TAKÁCS ETEL Kis magyar nyelvtan. 1987. Bp. SZATHMÁRI ISTVÁN A stilisztikai fogalmak lexikona. In: A magyar stilisztika útja 417–544. 1961. Bp. TAKÁCS ETEL A magyar nyelv tankönyve 7–8. 1999. Bp. ZSUFFA ZOLTÁNNÉ Gyakorlati magyar nyelvtan. 1994. Bp.

* * *

Adamikné Jászó Anna

Nemcsak — hanem ... is

A cimben szereplő kötőszószervezettel, illetőleg a vele szerkesztett ellentétesen hozzátoldó kapcsolatos mellérendeléssel több gond is van. Az egyik nyelvhelyességi, a másik helyesírási.

1. Az eredeti szerkezet *nemcsak* — *de...is*, a kései ómagyar kor nyelvmemlékeiből *de* kötőszós adatokat idézhetünk; később a *de* kötőszót lassanként felváltotta a *hanem* (Magyar nyelvtörténet, Osiris, 2003, 553); 1963-as akadémiai nyelvtanunk, A mai magyar nyelv rendszere (II. kötet, 415) már ezt általánosítja. Az 1985-ben megjelent Nyelvművelő kézikönyv is (II. kötet, 265) a *hanem* használatát rögzíti, *de* árnyaltan fogalmaz. Ha a két tagmondat között nincsen éles ellentét, felesleges a *de* használata: *A fogason nemcsak sapkák, hanem kabátok is voltak*. Ha azonban a két tagmondat között erősebb ellentét van, akkor elfogadható a *de* használata: *Nemcsak láttam, de ettem is belőle; Nemcsak táncoltunk, de csókolóztunk is*. Végül a kézikönyv a következő tanácsot

adja: „Ügyeljünk azonban arra, hogy kellő jelentésbeli vagy stiláris ok nélkül, pusztán megszokásból ne éljünk vele, mert túl gyakori ismétlése modorossá teheti stílusunkat”. A példákban arra következtethetünk, hogy egyszerű szembeállítás esetén a *hanem* az elfogadható kötőszó, a *de* erős, esetleg meglepő ellentét esetén megengedhető. A Nyelvművelő kézikönyv I. kötetében a *hanem* szócikkében is előkerül a probléma (a 3. pontban, 163), hasonló megítéléssel. Egy árnyalatnyi plusz azért olvasható itt, az indulatos beszédben is előfordulhat a *de*: *Nemcsak elvetted tőle az almát, de mindjárt meg is etted*. Egyéb, tiltó és tagadó mondatokban is előfordulhat a *de*, s ezen előfordulások véleménye szerint erősíthetik a *nemcsak* utáni terjedését. Ezeket a példákat hozza a Nyelvművelő kézikönyv: *Ne csak szeresd, de gondozd is a nyulaidat!; Nem védted meg az öcsédet, de még uszítottál is ellene!*

Manapság — s ez egészen biztosan nyelvhasználati változás — egyre gyakrabban lehet hallani/látni a *de* kötőszót, mintha nagyobb nyomatókat szeretnének adni a mondatban lévő ellentétnek: *Nemcsak visszatért, de újjá is született* — olvashatjuk a Magyar Nemzet egyik címében (2005. jan. 3.). Mérvadó íróink is gyakran használják a *de* kötőszót, meg kellene vizsgálni, hogy ellentét vagy szembeállítás kifejezésére; a példákban úgy tűnik, hogy az ellentét nyomósítására: *Nemcsak a lány, — meleg öl csal, nemcsak a vágy, — de odataszít a muszáj is* (József Attila: Nagyon fáj). A 2000-ben megjelent Magyar grammatika című egyetemi tankönyv már egyenrangú változatként tünteti fel a két lehetőséget: *nemcsak ... hanem/de ... is*. A magyar nyelv könyve hetedik, átdolgozott és bővített kiadása (2004) csupán a *nemcsak...hanem...is* változatot hozza, nem tekinti minden helyzetben általánosíthatónak az új fejleményt. Érdeemes volna egy változásvizsgálatot végezni, még az is kiderülhet, hogy napjainkban túlsúlyra jutott a *de*. Megítélesem szerint funkciómegoszlás állandósulhatott a kétféle használat között: az új fejlemény hangsúlyosabb, az ellentétet kívánja előtérbe állítani, s terjedése kapcsolatban lehet a médiastílus gyakran megfigyelhető erőszakosságával. De vajon mérvadó-e a médiastílus? Mindent el kell-e fogadni, amit a felszínre dob? Az a tény is segítheti a *de* terjedését, hogy az emberek ezt látják, s úgy vélhetik, ez a követendő példa. Az úzus, a használat diadaláról van szó. A minden téren megfigyelhető egyszerűsítési tendencia is lökést adhatott a *de* elszaporodásának.

2. A helyesírási ingadozás egyértelműen hiba, a kötőszóhármás első elemét nem szabad különírni. Pedig egyre gyakrabban láthatjuk ekképp (a most következő használat egyértelműen hibás): *Nem csak a világról, hanem a világot leképező nyelvről is sokat gondolkozik* (mármint a kisgyerek, egy pályázatból idézem). Nem akarom a rossz írásképet szaporítani, gyakori esetről van szó, helyesírási szempontból szinte kifogástalan napilapban is előfordul. Legutóbb egy doktori disszertációt kellett bírálnom, szerzője következetesen különírta a *nemcsak* kötőszóelemet. A Nyelvművelő kézikönyv 1985-ben azt írta, hogy a *nemcsak* különírása némelykor előfordul; nos változott a helyzet: ma, 2006-ban gyakran látjuk különírva. Egészen biztosan helyesírásunk igen rossz általános állapota is okozza a hiba terjedését, de az eset kissé bonyolultabb.

A régi Helyesírási tanácsadó szótár (1961) különbséget tett az egybeírt és a különírt lehetőség között, de úgy, hogy példát is adott: a *nemcsak* egybe van írva, de a különírás indokolt a következő példában: *örülök, hogy vetted, nem csak kaptad*. Ez utóbbi esetben a jelentés: *nem csupán*, tehát a tagadó módosító és a korlátozó módosító kapcsolatáról van szó, s ebben a helyzetben jogos a különírás. A Nyelvművelő kézikönyv azonos indoklással a következő példát adta: *Nem csak ígérte, (hanem) meg is tette*; s ebben az esetben a hangsúlyozás is támogatja a különírás, mármint a hangsúly a *csak* módosítón erős, elkülönítő. A Helyesírási kézikönyv (1988) a *nem* (tagadószó) szócikkében hozza a *nemcsak* kötőszót, majd néhány szóval odébb a *nem csak* (=nem csupán) szókapcsolatot, sajnos példamondat nélkül, elbizonytalanítva a használatot. Ez a megoldás ment át a Magyar helyesírási szótárba (1999), nincsenek benne eligazító példák. Az Osiris Helyesírás (2004) egyenrangú változatként kezeli, tildével jelöli a két lehetőséget: *nemcsak ~ nem csak*, a szócikk belsejében pedig ez olvasható: *nemcsak érdekes, de értékes is, nem csak gyerekeknek, nemcsak hogy, nemcsak szép, hanem okos is*. A szerzők tehát *nemcsak* a *hanem/de* használatát tekintik egyenrangúnak, hanem itt a szócikkben az egybe- és a különírt is. A szócikk a vaglyagosságot sugallja, de mégsem egyenrangú az egybeírt és a különírt eset. A 126. oldalon olvasható a magyarázat: „Amennyiben a teljes kötőszói formát használjuk, mindig egybeírandó:

nemcsak Géza, hanem Gizi is. Ha azonban önmagában áll, annak ellenére, hogy kiegészíthető a teljes kötőszói formával, a különírás a szabályos: *nem csak haladóknak* (ti. *hanem kezdőknek is*)^{*}. Ha tehát előttünk van a teljes hármas, a *nemcsak — hanem ... is*, akkor egybeírunk, ha elmarad a második tagmondat, akkor különírunk (ez más, mint a Nyelvművelő kézikönyvnek és a Nyelvművelő kézisztárnak az elkülönítő hangsúlyt követő szabálya). Ezt én is így tanultam az egyik egyetemi szemináriumon került szóba. Megjegyzem, hogy én — pontosan a kiegészíthetőség miatt — mindig egybeírnék. A kiegészíthetőség ugyanis jelentésbeli folytatást, egységet jelent. A hangsúlybeli eltolódás jobb indok a különírásra, s a régi Helyesírási tanácsadó szótár példája a jó. Azt is észre kell vennünk, hogy a tagmondatok sorrendje felcserélődik: *örülök, hogy nemcsak kaptad, hanem vetted* → *örülök, hogy vetted, nem csak kaptad*.

Miért írják olyan sokan indokolatlanul külön a *nemcsak* kötőszót? Nyilván bizonytalanok használatában. Vagy esetleg a korlátozást akarják hangsúlyozni, hasonlóképpen a második tagmondatban újabb gyakran szereplő *de* kötőszóhoz? Tehát: *örülök, hogy vetted, nem csak/csúpnán kaptad*. Tehát mindkét esetben a logikai viszony — korlátozás, ellentét — hangsúlyozásáról van szó. A kiegészíthetőség más művelet, nem indokolja a helyesírási megváltoztatását. A párbeszédokban gyakran vannak hiányos mondatok, melyekhez gondolatban hozzáértjük a hiányzó tartalmat. A helyesírást ilyenkor nem változtatjuk meg, pl. *Meg szoktad várni a barátodat? Meg szoktam*.

Nem szabad elhallgatnunk egy másik zavaró tényezőt: a *ne csak* mindig külön van írva: *Ne csak ígérd, hanem tedd is meg!* A tiltószót mindig különírjuk. Ez olyan értelemben zavaró tényező, hogy a különírás látványa hat a *nemcsak* különírására.

Az a tény mindenképpen befolyásolja a helyesírást, ha gyakran látják a *nemcsak*-ot indokolatlanul különírva, nem volna szabad megengedni, hagyni. Lehetséges, hogy a hangsúlyeltolódás is hozzájárul a különíráshoz. Gyakran tapasztalható, hogy egyesek az első szótagról hátra csúsztatják a hangsúlyt, idegen nyelvi mintát követve.

A helyesírásban nagyon fontos tényező az íráskép állandósága. Olyan fontosnak tartom, hogy alapulne tennem, oda helyezném a meglévő négy (kiejtés, szóelemzés, hagyomány, egyszerűsítés) mellé ötödiknek. A szóelemzés elve tulajdonképpen az íráskép állandósága végett született: azért, hogy állandó formában legyen a szemünk előtt a tö és a toldalék. Nagyon fontos volna, hogy ugyanaz a szerkezet lehetőleg egyféleképpen jelenjék meg, esetünkben: *nemcsak*. Ellenkező esetben elbizonytalanodik a nyelvérzék. Teljesen kiküszöbölni a helyesírási kettőségeket lehetetlen, de a számukat lehetne csökkenteni. (Ilyenfélékre gondolok: *kerékpárjavítás*, de ha képzőt kap a szó, már átlépi a hat szótagos határt, s kötőjelet kap: *kerékpár-javítási*. A ragok és a jelek nem számítanak a szótagok számlálásakor, tehát: *kerékpárjavításokat*, vö. AkH, 138. szabálypont. Sok ilyesmi van, s ez nem kedvez az íráskép állandóságának.)

Összegezve: a *nemcsak...hanem...is* kötőszóhármasság elemeit egybeírjuk. Logikai nyomosítás esetén változtathatunk: ellentét esetén használhatjuk a *de* kötőszót; korlátozás esetén az első elemet különírhatjuk.*

ENCIKLOPEDIKUS KÖNYV AZ OLVASÁSRÓL!

Adamikné Jászó Anna:

Az olvasás múltja és jelene.

Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben

24 cm, 610 oldal, ára 3990 Ft

A magyar nyelvű szakirodalomban egyedülálló összefoglaló munka fő fejezetcímei: 1. Általános kérdések, alapelvek, 2. Olvasástörténet, 3. Nyelvi tudatosság és olvasástanítás, 4. A szövegértő olvasás, 5. Retorikai gondolkodás és szövegértő olvasás, 6. A *reader response* vagyis az olvasó válasza, 7. Az olvasási modellek.

* A *Mentor* című folyóiratban 2005 márciusában megjelent írás bővített változata.

Pedagógusjelöltek országos döntője az egri főiskolán

Az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke tizenkilencedik alkalommal fogadta a tanárképző intézmények — tudományegyetemek, tanár- és tanítóképző főiskolák — legjobb helyesíróit a Nagy J. Béla országos helyesírási verseny döntőjén április 28–29-én. Huszonhárom intézmény, köztük a besztecebányai Bél Mátyás Tudományegyetem, valamint a pozsonyi Comenius Egyetem hallgatója vállalkozott arra, hogy a Kardos Tamás (MTA Nyelvtudományi Intézet) szerkesztette feladatokat megoldja.

28-án a megnyitó után Zimányi Árpád tanszékvezető főiskolai tanár elismerő szavakkal méltatta Antalné dr. Szabó Ágnesnek, az ELTE egyetemi docensének az országos versenyen végzett többéves eredményes munkáját, majd átadta az Eszterházy-emlékplakettet.

Ezt követően szakmai előadások hangzottak el. Elsőként Misai Katalin (Pozsony) a szlovákiai magyar nyelvű sajtóban előforduló tulajdonnevek írásának sajátos eseteit taglalta. Antalné dr. Szabó Ágnes témája: Hogyan tanítsuk, ami szabályokkal nem tanítható? Cs. Nagy Lajos (Pázmány Péter Katolikus Egyetem) a rövidítések körében kimutatható homonímiát elemezte. Csontos Nóra (Károli Gáspár Református Egyetem) pedig bemutatta, hogy az idézésnek milyen módjai voltak a 17. század közepétől a 19. század elejéig.

Szombaton, 29-én, a verseny napján a következő zsűri döntött a fiatalok teljesítményéről: Hangay Zoltán főiskolai tanár (ELTE TÓFK), Kardos Tamás tudományos munkatárs (MTA Nyelvtudományi Intézet), Laczkó Krisztina egyetemi adjunktus, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának tagja (ELTE), Zimányi Árpád főiskolai tanár, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának tagja (Eszterházy K. Főiskola). Az elnöki teendőket Balázs Géza, az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának titkára látta el, a verseny titkára e sorok írója volt.

A mezőny legjobbjai a következők voltak:

I. díjas **Szegi Ádám** I. éves magyar–cseh szakos (ELTE BTK)

II. díjas **Bitai Tamás** I. éves matematika szakos (Szegedi Tudományegyetem TTK)

III. díjas **Jakus Ágnes** I. éves magyar–kommunikáció szakos (Eszterházy K. Főiskola)

Az alábbiakban bemutatjuk az egyik versenyző feladatát:

Tollbamondás

A Balaton tó nyugati medencéjének látnivalókban bővelkedő, patinás fővárosa Keszthely, amelynek mindmáig első számú nevezetessége a Festeticsek pompás kastélya, benne a nevezetes Helikon Könyvtárral. II. Festetics Pál 1712-ben vásárolta meg a keszthelyi birtokot, de csak fia, Kristóf kezdett ott építeni 1745-ben egy művészi franciakeret övezte, barokk főúri lakot. A másfél száz éves folyamatos építkezés György – Kristóf unokája – idejében vett nagy lendületet. A bécsi Theresianumban tanult fiatal gróf a birodalmi udvari kamaránál kezdte pályáját, de harmincesztendősen katonának állt, és alezredesként harcolt az Oszmán Birodalom ellen. A felvilágosult ifjú már diákévei alatt tagja lett egy szabadkőműves-páholynak. Bíróság elé állították, mert sikraszállt a magyar nemzeti önrendelkezésért és az általános anyanyelv-használatért. A hadseregből kilépve visszavonult keszthelyi domíniumára, hogy haláláig folytassa áldásos patrióta tevékenységét. 1797-ben Tessedik Sámuellel létrehozta a nagy hírű Georgikont, az Európa-szerte első gazdatisztképző főiskolát. 1804-ben indította el irodalmi Helikon-ünnepségeit, amelyeken sorra-rendre Csokonai-, Berzsenyi- és Kisfaludy-művek hangzottak fel a mecénás jelenlétében. A művelt arisztokrata nemcsak szenvedélyes könyvgyűjtő volt, de az évről évre gyarapodó tudományos-, tiszteletpéldány- és ritkaságállománynak méltó hajlékot is szerzett a fényes Festetics-kastélyban. A Helikon Könyvtár valóságos kis empire (*ejtsd: ampír*) ékszerdoboz, amely kifogástalan ízlésről tanúskodik, és a korabeli kézművesmesterségnek is egyik gyöngyszeme. A faragott tölgyfa bútorzatot egy helyi asztalosmester készítette, akit a gróf akkoriban kisebb vagyonnak számító summával jutalmazott.

A II. világháború végén a Keszthelyt megszálló szovjet hadsereg jóérezsű parancsnoka meglepő gondossággal őrizte meg a világegést átvészelő gyűjteményt. Egyesek szerint elfalaztatta a bejáratot, hogy a zabralók — akik a kastélyberendezést jórészt széthordták — ne férhessenek hozzá a több mint hatvan ezer kötetes könyvtár kincseihez, például a hatezer darabos mezőgazdaság-tudományi gyűjteményhez. A kastélyban egy ideig katonai kórház is működött, és szerencsére a fertőzőbeteg-osztályok sem igen vonzzák a csellengő fosztatókat, így megmenekült a páratlan kultúrtörténeti érték. Ma az Országos Széchényi Könyvtár műemlék

könyvtáraként működő intézménybe lépve egyszersmind betekinthetünk a magyar történelem egyik kivételes fejezetébe is.

K Ö N Y V S Z E M L E

Kellemes, bájos dohogások

Benyhe János: Dohogó. Nyelv-őr-járat. Kortárs Kiadó

Kétélű dicséretnek tetszik (hogy ne mondjam: „tűnik”), ha egy műnek „kellemességét” dicsérjük. Hát még ha azt írjuk róla, hogy „bájos”. Éspedig nem versről, szépprózáról, hanem ismeretterjesztő, nyelvészeti műről. Mégis vállalom ezt Benyhe János *Dohogó* című könyvéről szólni. Kellemes olvasmány, számos „bájos”, mert megnyerő, szép részlettel. Pedig nyelvünk megannyi aktuális kérdését fölveti, s igyekszik meg is válaszolni. Nem újak ezek a problémák, legföljebb Benyhe praktikus megközelítése teszi őket kellemesen megnyerővé. Mert az elfogadott, a nyelvvédők által is sokszor fölrott, de a mai „nyelvi tényeket” is szem előtt tartó véleményeit fogalmazza meg százötven kis esszében. Ritkán haladják meg a két oldalt, hiszen egy hetilap egy-egy kolumnás (azaz helyesen „hasábnyi”) jegyzetei állnak össze kötetté. „... a szerkezeti és nyelvszemléleti romhalmazban próbáltam kitapogatni a nyelvünk legősibb, legsajátabb — főleg mondattani, szórendi — arculatát ... következtetéseket akartam levonni eleink zseniális nyelvi meglátásaiból: Fogarasi János törökös értelem-hangsúlyozó szórendünkkel kapcsolatos fölfedezéséből (hogy a magyar mondatban az állítmány előtt álló mondatrészen van az értelemi hangsúly), Arany János (ígekötéink szórendjét érintő) páratlanul érzékeny sejtelmeiből, Karácsony Sándor »mellérendelő« hajlamunkra vonatkozó, lényeglátó észrevételeiből. Illyés Gyula nyelvszemléleti vilanófényeiből... Kosztolányi rajongó magyarnyelv-imádatának ihlető hatása”-ból.

Benyhe az elődök példáján túl méltán hivatkozik sok évtizedes fordítói, kiadói, lektori, diplomáciai tapasztalataira s említi iskoláját, melyben a nyelvre szigorúan ügyelő, régi vágású tanárok őrizték a nyelvi tisztaságot, kevésbé utal azonban saját nyelvérzékére, amely szülővárosának, Hódmezővásárhely népének mondhathatni évezredes hagyományát örököltette

rá. Pedig ez az, amely nemcsak a nyelvhelyesség, hanem az ízlés és stílus tekintetében is eligazítja. Ez készíti arra, hogy fölvegye a kesztyűt azokkal a (főként a szomszéd Szögedében működő) nyelvészekkel, akik „modernnek hitt, ócska társadalomelméleti divatoknak és a nyelvünk közönyös nyilvántartásával áldoznak a kulturális globalizációnak, végeredményben valami nemzetek nélküli kusza nemzetköziség tévképzetének”.

Figyelemreméltó Benyhe azon észrevétele: „Magyarul is lehet olyan színvonalon beszélni, mint a legfejlettebb indoeurópai nyelveken, csak sokkal nehezebb. Nagyobb figyelmet, agymunkát kíván, mert nem segít bennünket a már szinte önműködő (frázisrontó) nyelvrutin...” Csakhogy „Már nem divat a gondos beszéd. Szégyenkezhet, aki ép mondatokkal fejezi ki magát, mert tudalékos, fennhéjázó, fitogtatja szellemi fölényét, hogy megalázza tanulatlannabb embertársait.” E helyett? „Csak csend ne legyen, lélegzetet is alig vegyünk, mert akkor mindjárt közbevágnak valaki. Ezért csak daráljunk, hadarjunk unttig azt a pár szót, amit tudunk (ciki, tök jó, figyelj, köszi, okszi stb.)” „ha ez is kevés, akkor *top és team* és *issue*. Esetleg *óóó...*”

Csaknem minderről külön-külön is van szó a kötetkében. De nincs „rend” ezekben a feljegyzésekben, nincs tematikus csoportosítás vagy más „szempont” szerinti sorba rakás — viszont épp ez teszi színessé a folyvást változó rövid szövegek együttesét. Jómagam ceruzával olvasva s jócskán összefirkálva a *Dohogó* lapjait, legalább száz jelzést eszközöltem, megjegyzést tettem, itt-ott felkiáltójellel vagy épp kérdőjellel is élve. A főnti, nyilván groteszk hatású „kellemes” és „bájos” jelző mellé hadd tegyem hozzá Benyhe könyvéről szólna az értékelő „gazdag” jelzöt is!

Kristó Nagy István

Benczik Vilmos:

Jel, hang, írás. Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez.

Trezor Kiadó, Bp. 2006.

Benczik Vilmos 2001-ben megjelent kötetének (*Nyelv, írás, irodalom — kommunikációelméleti megközelítésben*, Trezor Kiadó) mintegy folytatásként kutatómunkája eredményeinek újabb összefoglalását veheti kézbe az olvasó. A *Jel, hang, írás*.

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez cím 17 írást próbál átfogni. A *hang* és az *írás* szavak utalnak arra, hogy mindegyik tanulmány a választott témát a szóbeliség-írásbeliség paradigma mentén vizsgálja, hiszen a szerző álláspontja szerint mediális — a mé-

dium természete szerinti — szempontból tekintve a nyelv „homogén entitásként a fonetikus írás feltalálása óta már nem létezik — csupán hangzó beszéd van és írás, továbbá e két regiszter megszámlálhatatlanul sokféle elegye, ötvözete, *kom*-pozíciója. Következésképp: ha bármilyen szemszögből kívánjuk vizsgálni a nyelvet [...], megkerülhetetlen számunkra két alapvető létformájának és ezek kölcsönös hatásmechanizmusainak az alapos szemügyre vétele.” (214.o.) E „szemügyre vételhez” pedig szemiotikai megközelítést választotta (erre utal a címbéli *jel* szó).

Az írásokat a szerző öt nagy témakörbe sorolta (kommunikáció, nyelv, stílus, irodalom, olvasás) azal a megjegyzéssel, hogy „az egyes témakörökhez sorolt tanulmányok [...] nem adják az adott témakör valamiféle rendszerezett áttekintését, csupán azt illesztrálják, miként van jelen a szóbeliség–írásbeliség paradigma s ezáltal a kommunikációs technológiai hatás a szóban forgó részterületen.” (8. o.)

A kötetet egyrészt a benne lévő tanulmányok tematikai gazdagsága, másrészt a fentiekben jelzett azonos megközelítésből óhatatlanul is adódó ismétlődések miatt mi is az öt nagy témakör szerint próbáljuk meg bemutatni — néhány tanulmányra részletesebben is kitérve.

A *KOMMUNIKÁCIÓ* témakör az ide sorolt öt írással nem véletlenül került a kötet élére, hiszen a nyelv a kommunikációban működik. Elsőként *A szóbeliség–írásbeliség paradigma* c. tanulmányt olvashatjuk, amely részletesen bevezeti az olvasót ebbe az egész kötetet átfogó kérdéskörébe. E témakör írásainak bizonyos vonatkozásai többször is előkerülnek, így ezeket összefoglalóan, részletesebben ismertetjük.

A szóbeli és az írásbeli nyelvhasználat jellemzőit ONG kommunikációtörténeti kategóriáit követve az *elsődleges szóbeliség* (az írás megjelenése előtti nyelvhasználat) és a *másodlagos szóbeliség* (a hangrögzítő és -továbbító eszközök — fonográf, telefon stb. — megjelenését követő időszak) szerint jellemzi.

Az elsődleges szóbeliségben a nyelvhasználat kerete kizárólagosan a szóbeli kommunikáció volt, amely három dimenzióban zajlott: a szegmentális nyelvi jelek (beszédhangok, szavak), a szupraszegmentális nyelvi jelek (hangterjedelem, hangerő, időtartam stb.) és az extralingvális jelek (mimika, gesztusok, testbeszéd stb.) szintjén. E három dimenzió jelei szemiotikai szempontból különböző jeltípust képviselnek. A szegmentális nyelvi jelek diszkrét jelek, mivel önmagukban, a többi jeltől függetlenül is értelmezhetők. A szupraszegmentális jelek viszont folytonos jelek, mivel értelmüket egy hierarchiában, más jelektől függően nyerik el. Az extralingvális jelek is zömükben folytonos jelek.

A fonetikus írás megjelenése nagy hatással volt e három dimenzió kommunikáción belüli arányának megváltozására, s ez az írás kiváltotta arányváltozás megváltoztatta a nyelvhasználatot a hangzás, a sza-

vak, a szintaktika és a szövegszervezés szintjén is. Az írás társadalmi presztízsének növekedésével az emberek egyre inkább törekedtek arra, hogy beszédük leírható legyen. Az írás viszont a kommunikáció három dimenziója közül csak a szegmentális jelek visszaadására képes. Ez a magyarázata annak, hogy az elsődleges szóbeliségnek gazdagabb moduláltságú hangzása fokozatosan szintelenebbé vált, a szavak — melyek a jelentésüket a hanghordozásba ágyazottan nyerték — az akusztikai sokszintűség csökkenésével egyre inkább diszkrétté váltak, s pontos jelentésük elkülönülése érdekében számuk megnövekedett. Az írás a gondolkodást is befolyásolta, ez a szintaktikai viszonyok bonyolultabbá válásában is kimutatható: a korábban jellemző mellérendelés mellett más relációk kifejezése is lehetővé vált. Ez pedig a nagyobb egységben, a szóbeliségben is éreztette hatását.

Az írás a hangzó beszéd grafikus rögzítése céljából született, ezért hosszú időn át a leírt szövegeket hangosan olvasták az írástudók (akár maguknak, akár másoknak). Idővel azonban az írás megszünt csupán a beszéd grafikus rögzítését szolgálja, s autonóm kifejezési formává vált. E folyamatban meghatározó szerepet játszott a könyvnyomtatás feltalálása, s ennek köszönhetően az írás-olvasás szélesebb körben történő elterjedése, s ezzel párhuzamosan a hangos olvasás némává válása.

Különös módon, éppen amikor az olvasás végképp „elnémul”, vagyis az emberek önmaguknak vagy másoknak már nem hangosan olvasnak, születik meg a romantika korában a hangzás visszakövetése. Ezt a korszakot herderi fordulatnak, az „oralitás reneszánszának” is szokás nevezni. Ez a „revokalizációs” igény természetesen nem szorította ki a néma olvasást, de a szövegek — elsősorban az irodalmi szövegek — jobban követik a szóbeliség mintáit, mindenekelőtt a zeneiséget, elősegítve így a hang virtuális újjászületését. A fonográf és telefon megjelenésével kezdetét veszi s másodlagos szóbeliség, a „hang forradalma”, amely mára gazdag eszköztárral bővült (magnetofon, rádió, hanglezem stb.). Ezek a hangrögzítő és -továbbító eszközök a nyelv szegmentális elemeinek visszaadásán túl egy másik kommunikációs dimenzió, a szupraszegmentális jelek érzékeltetésére is alkalmasak. A később megjelenő mobiltelefon — multifunkcionális jellegének folyamatos fejlesztésével — sajátos helyet foglal el a kommunikációs technológiák között (lásd a *Másodlagos szóbeliség és a mobil telefónia* c. tanulmányt).

A televízió és a film mint nem csupán a szegmentális, hanem a szupraszegmentális és az extralingvális jelek rögzítésére is alkalmas eszközök már nemcsak a „szóbeliség”, hanem a „képbeliség” terminusával is leírhatók (64. o.). A kommunikációtörténet eme „ikonikus fordulata” háttérbe szorítja a hang forradalmát, s a közvetlen kommunikáció analóg kódjainak (folytonos jeleinek) rögzítésével, az időbeli és térbeli korlátok megszűnésével, egy az

írást felülmúló hatású kommunikációs forma, a tömegkommunikáció létrejöttét és napjainkban is tapasztalható folyamatos tökéletesedését indította el. Ezt a folyamatot részletesen mutatják be *A hang mágiájától a hang forradalmáig* és *A kommunikáció mint a nyelvi változások forrása* c. írások.

A kommunikációs technológiák történetének van még egy jelentős fordulata: az 1970-es évektől kibontakozó „digitális forradalom”, amely az analóg kódok térhódítását erősíti. „Ezzel sok évezredes álom válik valóra, kérdés azonban, hogy a tagolási kényszer kiszorulása az életünkől nem hat-e negatívan gondolkodásunkra, pl. elemző készségünkre.” (82. o.) — fogalmazza meg fenntartásait a szerző *A jelek színváltozásai a másodlagos kommunikációban* c. írása végén.

A *NYELV* témakör első két tanulmányának (*Nyelv és írásbeliség, Írásbeliség és nyelvfejlődés*) középpontjában az írásbeliségnek a nyelvre gyakorolt hatásáról olvashatunk. Az írást a beszéd rögzítésének igénye szülte meg. A betűírás megjelenésekor a rögzíteni kívánt nyelv azonban lényegesen eltért a maitól, hiszen egy szituációhoz szorosan kötődő, a rendelkezésre álló akusztikai eszköztárat a mainál lényegesen sokrétűbben felhasználó, az extralingvális elemeknek meghatározóbb szerepet juttató nyelvet kellett megragadni és rögzíteni. Ezt a feladatot a viszonylag kisszámú grafikus jellel csak tökéletlenül lehetett megoldani, mert a grafikus jelek csak a nyelv szegmentális (testes) elemeinek rögzítésére képesek sikeresen, a szupraszegmentális elemeket csak nagyon töredékesen, az extralingválisakat pedig egyáltalán nem képesek rögzíteni. A rögzíthetőség igénye viszont elindította a nyelvben a szegmentális elemek (mindenekelőtt a szavak számának) növekedését s a folytonos elemek elszegényedését. Az írásbeliség–szóbeliség azonban kölcsönösen gazdagította is egymást. „Az írás megjelenésével elindult nyelvi gazdagodás természetesen visszahatott a beszélt nyelvre is: közismert dolog, hogy aki sokat olvas, az árnyaltabban, választékosabban beszél. És persze még árnyaltabban, választékosabban ír. Így jött létre az írás megjelenése óta a nyelvhasználat — és gondolkodás — színvonalának felfelé tartó spirálja.” (101. o.)

Az írás, szűkebben a szabályozott írás (vagyis a helyesírás) nyelvre gyakorolt hatásának az egyik eredménye a betűejtés jelensége. *A betűejtésről* szóló tanulmány meggyőzően és sok példával bizonyítja, hogy ez a nyelvművelők által kifogásolt, „természetellenesnek” minősített jelenség egy hosszú folyamat, amely a magyar nyelvben is legalább százötven éve tart — úgy tűnik: megállíthatatlanul. A szerző közismert példákkal bizonyítja, hogy a „jelenleg érvényes kiejtési normánkban szép számmal fordulnak elő olyan elemek, amelyek, amelyek korábban betűejtésnek minősültek [...] a betűejtés forrása a magyarban szinte kizárólag a beszédhangok — közülük

is elsősorban a mássalhangzók — egymásra hatásának (hasonulásának, összeolvadásának, igazodásának stb.) a figyelmen kívül hagyása.” (136. o.) Vitathatatlan, hogy a betűejtés, vagyis a kiejtésnek az írásképhez közeledése „veszélyezteti a hangzó nyelv még meglévő polifóniáját” (138. o.), ugyanakkor el kell ismerni pozitívumát is: az artikuláció finomodását.

A *STILUS* témakörbe három tanulmány tartozik. Az első a metaforát mint az inopia (nyelvi hiány) korrekcióját vizsgálja. *A metafora és a metonímia szélesebb összefüggésben* című írás e két stilisztikai fogalomnak a saussure-i asszociatív és szintagmatikus viszonyok szerinti összefüggéseire mutat rá. A szabad függő beszédéről és a szabad egyenes beszédéről szóló tanulmány pedig azt vizsgálja, hogy e beszédidézési technikák miként kapcsolódnak a szóbeliséghez, illetve az írásbeliséghez.

Az *IRODALOM* témakör első két írásában (*Irodalom és írásbeliség, Akusztikum és irodalmi szöveg*) részletesen olvashatunk a korábbiakban már érintett tárgykörrel, vagyis szóbeli és írott irodalomról a már ismert szempontok szerint.

Nagyon aktuális kérdést érint, s mintegy az utolsó nagy témakörbe is átvezet *Az irodalom, olvasás, világháló* c. írás. „Az internet már ma is a világ leghatalmasabb könyvtára: igaz kissé eklektikus állományú, kissé rendezetlen, nem könnyű célirányosan keresni benne, ám némi gyakorlattal azért lehet.” (229. o.) Egy, az internetről szóló vitába bekapcsolódva a „feltétlen rajongás”, illetve a „dühödöt elutasítás” helyett higgadt érvekkel veszi számba az új közlési hely, a webes publikálás, a hipertextes szövegépítés pozitívumait és negatívumait.

A szerző vizsgálati szempontja szerint információs és esztétikai célú szövegeket különít el. Utóbbiakba a szépirodalmi szövegek tartoznak, előzőekbe minden egyéb szövegfajta. Az információs célú szövegek lineáris jellegű, explicitiségre, egyértelműsége törekvők, így jól megoldhatók a főszövegből akár soklépcsősen más szövegekre (vagy képekre, mozgóképekre, hangokra) hivatkozások. Így a többrétegűen megjelenített szöveg tartalmában is többrétegű, gazdagabb információjú lesz. Ez technikailag is azért oldható meg, mert ezek a szövegrétegek az általuk hordozott jelentésekkel együtt elkülöníthetők egymástól.

Az esztétikai célú szövegek eleve többrétegű tartalommal bírnak (konnotáció), ám ezek a jelentésrétegek nem különülnek el egymástól, sőt számuk sem határozható meg egyértelműen, s nem rendezhetők pontos hierarchiába. Ez a szövegfajta tehát alinearitás, hipertextes megjelenítése szükségképpen lineáris alakítását jelenti, ami pedig az esztétikum hordozóitól való megfosztással, lényegének kiiktatásával jár. A szerző szerint így ez behatárolja az esztétikai célú szövegek megjelenési helyeit és formáit. „Az irodalmi szöveg alinearitása csak addig érték, amíg egy természeténél fogva lineáris médiumban jön létre:

ilyen a hangzó szöveg, a kétdimenziós anyagra írt szöveg, de ilyen a számítógépes szövegszerkesztők papírlapot utánzó monitorja is.” (232. o.)

Az utolsó témakör (*OLVASÁS*) első írása a néma olvasással foglalkozik. Ebben ismét a szóbeliség-írásbeliség paradigma mentén tárgyalja az eredetileg és hosszú időn át hangos olvasás „elnémulásának” folyamatát. A néma olvasás elterjedésének három előfeltételét látja: az írás nagymértékű formalizáltságot és tagoltságát (szóközözés, központozás), a néma olvasáshoz szükséges olvasási sebesség növelése érdekében nagy mennyiségű olvasható szöveg megjelenését, valamint az olvasni tudás (literáció) viszonylag széles körű elterjedését (egyben a mások számára történő felolvasás szükségességének csökkenését).

E tanulmány ismét visszatér az előző írásban olvasható szövegtípológiára, vagyis az információ célu és az esztétikai célú szövegekre, más módon történik ugyanis egyik vagy másik néma olvasása. Az írás végén a tanulságok pedagógiai hasznosítása is megfogalmazódik, mivel a különböző olvasástanítási programok különbözőképpen ítélik meg a néma olvasás szerepét.

E témakör másik írása a szerzőnek a bevezetőben megfogalmazott ajánlása szerint „a kutatások gyakorlati hasznát próbálja példázni a kötet legutolsó tanulmánya (*Az általános iskolai házi olvasmányok vizsgálata*), amikor az elméleti kutatási eredményeket egy akut pedagógiai-közművelődési probléma – a könyvolvasás visszaszorulása – mélységben való feltárására alkalmazza.” (8. o.) A téma feldolgozása újszerű, a tanulságai viszont nem azok a közhelyeszerű megállapítások, amelyek ezzel kapcsolatosan ismertek. Elfogadja azt a tényt, hogy a legújabb korosztályok alapvetően képfogyasztásra szocializálódtak. Ezért elsőként azt vizsgálja, melyek az olvasásnak azok a funkciói, amelyeket a mozgókép is kiválthat, és melyeket nem képes helyettesíteni. Majd ezen eredmények nyomán fogalmazza meg, hogy milyen szempontok szerint válasszuk ki a házi olvasmányt (amelynek a listája több évtizede nem változott!).

Az olvasás hét fő funkcióját emeli ki: 1. az olvasási készség fejlődése, 2. a nyelvi kompetencia fejlődése, 3. a helyesírási készségre gyakorolt fejlesztő hatás, 4. a gondolkodás fejlődése, 5. erkölcsi nor-

mák, megfelelő attitűdök kialakítása, 6. ismeretszerzési funkció, 7. nyelvi esztétikai nevelés. E funkciók közül a mozgóképpel kiváltható az 5. és a 6., a 4. esetben a mozgókép a gondolkodásnak nem a verbális, hanem az ikonikus válfaját fejleszti.

Előzőekből következően a szerzőnek az az álláspontja, hogy olyan olvasmányokat célszerű kiválasztani, amelyeket olyan kompetenciafejlesztéseket kínálnak, amelyeket a mozgóképpel nem lehet megoldani. Az olvasási funkciók közül pedig élvezzen prioritást a nyelvi kompetenciák fejlesztése.

A kiválasztáshoz azonban még különféle számszerűsíthető szövegsajátosságok (szóközök, szóhosszúság, mondatstruktúra, a bekezdések hosszúsága stb.) figyelembe vétele is elengedhetetlen. A szerző az általa elkészített statisztikákat minden esetben az olvasással összefüggő pszicholingvisztikai megvilágításba is helyezi. Konklúziója a jelen gyakorlathoz képest meglepő, miszerint az olvasóvá neveléshez nem feltétlenül a kimagasló irodalmi művek (irodalmi kánon) alkalmasak. Ezekben is meg kellene nézni az általa vizsgált, statisztikai adatokkal bemutatott szövegjellemzőket, mert ezek között lehetnek olyanok, melyek a mozgóképen szocializált gyerekeknek komoly nehézséget okoznak (pl. hosszú leíró részek), s így a legfontosabb, az, hogy az olvasás élmény, befejeledkezés legyen — elmarad.

Összegezve: Beniczik Vilmos könyve a szóbeliség-írásbeliség paradigma mentén történő szemiotikai szemléletű vizsgálataival a nagy témaköröknek megfelelően számos kommunikációs, nyelvi, stilisztikai, irodalmi és olvasási problémát, illetve jelenséget új megvilágításba helyez, az azokkal kapcsolatos ismereteinket bővíti. Ezek a tanulmányok nemcsak a terület kutatói számára tarthatnak érdeklődésre számot, hanem az oktatásban is jól használhatóak. A néma olvasásról és a házi olvasmányokról szóló írásokon túl, segítségét nyújthatnak a felső tagozattól a felsőoktatásig például írástörténeti, beszédművelési (a betűejtés!) és kommunikációs modulok anyagának színesebbé tételéhez, vagy például *A hang mágiájától a hang forradalmáig* c. tanulmány akár művelődéstörténeti stúdiumhoz is felhasználható.

Albertné Herbszt Mária

Mózes Huba: Míves munka a vers A szonett kötöttsége és kötetlensége

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 62.

Itt flóta, okarína. A rím mint versszerkezeti alakzat

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005. 50.

Illik néki a minét. A refrén mint versszerkezeti alakzat

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005. 69.

Mózes Huba 2004-ben és 2005-ben a Bíbor Kiadónál megjelent három kis kötete már „míves”, körül-

tekintő címválasztásával felkelti az olvasó figyelmét. Mindhárom cím egy-egy példaként idézett vers jel-

legzetes, a témát megvilágító sora. Miről másról szólhatna a *Míves munka a vers* (Fábrí Péter *Ars poetica doloris*-ából idézve), mint a legnyitottabb és legsokfélébb, ebből következően a leghatékonyabb és legállandóbb, végső soron a világirodalom legismertebb és legerterjedtebb versszerkezetéről, a szonettéről. Tóth Árpád *Rimes, furcsa játékának* híres sora, az *Itt flóta, okarina* (mely a mozaikrim egyik változatának bevezető sora) címadója a rímről szóló könyvnek. Babits Mihály *Galáns ünnepségének* strófázáró refrénje pedig a refrénről szóló kötet címe: *Illik néki a minét*.

A szerző mindhárom kötetben a tudományos leírást a példával való szemléltetéssel teszi hatékonyra. Ennek érdekében idéz részben vagy teljes egészében több mint hetven szonettet a szonett formaváltozatainak, közel kilencven verset a rímfajták, valamint több mint hetven újabb költeményt a refrénről mondottak szemléltetésére, alátámasztására. A példaanyag a rím és a refrén esetében a tárgy természetéből adódóan magyar: hét évszázad magyar költészetét kínálja. A szonett esetében még változatosabb a merítés: Shakespeare-től Ernst Jandlig a világirodalom költői is képviseltetik magukat. Ily módon nemcsak tematikai hiányosságot céloz meg a szerző, hanem idézett példaanyagának gazdagságával és sokrétűségével oly élvezeti cikké varázsolja tudományos tárgyát, mely hozzásegítheti a vers íránt érdeklődőket a „rejtett” verstani szépségek meglátásához is, illetve az ilyenfajta érdeklődés megléte esetén rendszerezést és műélvezetet nyújt.

A három kötet szerkezeti felépítése egyre tökéletesebb, egyre teljesebb. A rímről szóló második kötet az első kötetből hiányzó *Tárgy*-, *Cím*- és *Névmutatóval* egészül ki a visszakeresést, illetve a tájékozódást elősegítendő. A refrénről szóló harmadik kötet a név- és címmutatót ötletesen összevonva a *Versmutatóban* igazít el az idézett szerzők kiletét, műveik címét és a versek előfordulási sorszámát illetően.

A *Míves munka a vers* a szonett formaváltozatainak számbavétele a műforma kötöttségén belül érvényesülő kötetlenség bizonyítására. A bevezetésben megadott meghatározás és a zárszó következtetése között elhelyezkedő 51 oldal terjedelmű áttekintés kilenc szempont szerint írja le a műformát. A szerző kiindulópontja a szonett alapformájával „közeli rokon” három „alapváltozat”: a Petrarca-szonett, a Shakespeare-szonett, valamint a terza rima-szonett. A szerző az elsőnek a klasszikus 4+4+3+3-as strófatagolástól eltérő válfajait veszi számba, a ritkább terza rima-szonettel ezt nem teheti meg, mert ez maga is változat (3+3+3+3+2): valószínűleg csupán a tercínak túlsúlya avatja önálló alapváltozattá.

A további áttekintésnél szempont-súlyú jelentőséget nyer a rímképlet, a sorok szótagszáma, a rit-

mus, a belső arány, a sorok száma, de az álarcos, a sorisméltéses és komplex szerkezeti formák is. A kötet második fejezetében a szerző vitakozni látszik a szonettnek azzal a tág értelmezésével, mely szerint ma már bármely 14 soros költemény szonettnek nevezhető. Ez az értelmezés — bármennyire is tág — nem vetíthető vissza régebbi korokra, mert akkor szonetté kellene átminősíteni az Anyegin-strófát vagy Vörösmarty Mihály *A Gutenberg albumba* című epigrammáját. Erre pedig azért nincs szükség, mert a szonett formaváltozatainak a száma amúgy is nagy. Az érvelés lehetne meggyőzőbb.

Az *Itt flóta, okarina* című második kötet a rímet veszi górcső alá: meghatározza, megadja színönimáit és etimológiáit, majd versszerkezeti mivoltát bizonyítja. A kötet nagy részét a többszempontú osztályozás teszi ki. Osztályozási szempont a hangzás minősége, a hangegyezés terjedelme, a rímhívó és rímválasz közötti távolság, a rímek sorbeli elhelyezkedése, a sorvégi összecsengés rendje, a rímek lejtésiránya. A szerző megnevezi a magyar szakirodalom fehér foltjait a rímkutatást illetően: a fonatos és a strófaközi rím tüzetesebb vizsgálata és változatainak osztályozása még várat magára. A kötet *Függeleke* pedig külön figyelmet szentel a „nemzetközi retorikai szakirodalomban még fel nem dolgozott fogalomnak”, az álarcoságnak, valamint az aranymetszésnek. E két utóbbi fogalomnak tulajdonított ki-tüntetett figyelem jelzi a versszerkezeti alakzatnak tekintett két fogalom fontosságát. Örvedetes lenne, ha a szerző a feltérképezett szakirodalmi hiányosságok és a megfogalmazott, új súlypontok kijelölése után ezek tudományos körüljárására is vállalkozna. Szívesen olvasnánk a szerzőtől a rím osztályozásának további pontosítása, illetve szerepének „a mainál árnyaltabb megítélése” érdekében adott szövegösszefüggésben történő vizsgálatokat.

Az *Illik néki a minét* című harmadik kötet tárgya a versszerkezeti alakzatként felfogott refrén. A szerző erőssége ebben az esetben is a rendszerezés: a visszatérések osztályozása. Megkülönböztet sorképző, strófaépítő és versépítő visszatéréseket. Ez utóbbiak között az alkalmi versszerkezet-építő visszatérések érdemelnek elsősorban figyelmet, mert ez az a terület, amelyen a jelen kötet hiánypótló lehet. Ezen belül a legnagyobb (27 oldalnyi) terjedelmet a strófázáró visszatérések, az ún. utórefrének kapják.

A két utóbbi kötet tárgya — a rím és a refrén — versszerkezeti alakzat. A szerző érdeme, hogy tudatosítja (az alcímekben és önálló alfejezetekben) a két verstani alapfogalom versszerkezeti alakzat mivoltát.

A kötetek fentebb említett erényei (a szemléltetést szolgáló gazdag példaanyag, a mívség, a rendszerezés) példás tömörségű tálalásban szolgálhatják a versszeretők örömét.

Sájtér Laura

Laczkó András: Versvilágok NAP Alapítvány, 2005

Dr. Laczkó András tanár, irodalmár, szerkesztő legújabb értékfelmutató kötete az érdekesítő címen túl izgalmas tanulmányokkal hozza mindenképp közelebb az irodalmat. Az előszóban a felelős kiadó, Maczó János méltatja és ajánlja a művet; a könyv céljain, feladatain túl magát a célközönséget is kijelöli. Mind az irodalommal foglalkozóknak, mind az irodalmat mint tudományterületet kevésbé ismerőknek értékes perceket ajándékozhatnak ezek az írások. Az olvasó maga fedezheti fel a versek mélységeit, gondolatait, ismerheti meg létrejöttüket és összefüggéseiket.

Az alcím sokat elárul: *Szabálytalan elemzések*. De hogyan lehet egy verselemzés „szabálytalan”, ha egyben a szaktudomány legfőbb ismérveit is meg akarja tartani? A válasz egyszerű, mert a fejezetek címét megismerve közelebb jutunk a megoldáshoz: többek közt Sárközy István Katonaverséről, Berzsenyiről, Vörösmartyról, Arany Jánosról, Szabó Lőrincről, József Attiláról találhatunk írásokat a könyvben.

A szerző a megszokott elemzési formulákon túlmutatva újabb interdiszciplináris területek felhasználásával próbálja árnyaltabban feltárni azokat a jelenségeket, amelyeket nem minden olvasó vesz észre, esetleg nem is lehet róluk tudomása, de a versek megértését mégis élményszerűvé teszik.

Hangsúlyos a történetiség: kronologikus sorrendben halad olyan versekkel, amelyek gyakran kerülnek el az átlagolvasó figyelmét. Kicsit túlmutat a megszokott irodalmi kiadványokon, kitér más irányokra is, így a szélesebb körben kevésbé ismert versek eljuthatnak mindenképp, árnyaltatják eddigi ismereteinket az egyes költőkről, ugyanakkor az irodalommal foglalkozók számára is megfelelően hiteles kiegészítést nyújthatnak.

Laczkó András az elemzésekben többre törekszik, mint egyszerű versértelmezésre. Anekdotikus történetekkel színesíti az egyes írásokat. Például azt is megtudhatjuk, hogy Ady miként érettségizett Csokonai Vitéz Mihály munkásságából, majd miképpen lett egyik nagy méltatója. A Csokonai-val való szellemi közösség, művészettudat átalakulása figyelhető meg. Több mint irodalom; több mint kultúrtörténet az, ami itt feltűnik. Komplex látásmód, szemlélet érvényesül Csokonai költészetéből kiindulva, majd lesz a Csokonaiért rajongó fiatal Adyból a XX. század egyik zseniális, hatásában kétségtelenül legfontosabb költője: „Pályáján többször visszatérő kérdés volt, hogy milyen módon építheti tovább azt, amit Csokonai elkezdett? Tud-e olyat mondani, ami nem tagadása, hanem megőrzésként jelenik meg annak, amit őse ír?” (68–69.)

Az Adyt kínzó problémákra nem lehet adekvát választ adni, de néhány oldalt lapozva, egy másik fe-

jezetben a kérdés folytatásaként újabb kérdést citál a szerző: „...a Nagy Lászlót méltató lelkes szavak mögött ott van-e a mű és az ember, és a könyvekben valóban „megszenvedett igazságait” olvashatjuk, s a neki ajánlott versek özönében a hűség a megértés csendül, vagy olykor a hamis üresség kong? Ha az Ady-örökség továbbvivőjének látjuk Nagy Lászlót, akkor rá emlékezni és őt ünnepelni csak úgy lehet, ahogyan ő azt az elődjével kapcsolatban szerette volna — méltón!” (129.)

A verstantól a filológiáig (hivatalos leveleket is közöl) még sok eltérő szemponton keresztül vizsgálja meg a műveket. Berzsenyi kapcsán hosszasan időzik Kazinczy levelezésénél, amelyből kibomlik a kor irodalmi élete, majd egy újabb alfejezetben feljegyzésekre, naplóra hivatkozva Schiller verseinek képi világával, szókincsével hasonlítja össze a Berzsenyiverset. Az összefüggéseket közérthető formában ismerhetjük meg. Ennél a résznél a szerző kitér arra a polémiára, amely Kölcsey Berzsenyiről szóló kritikájában éles hangon jelent meg. Ez pedig megkerülhetetlen tény, mert az irodalomtörténet az elemzések egyik sarokköve. Filológiaiilag bebizonyítja, hogy Berzsenyi az antik görög világot mintának tekintő Schiller poétikai műveit is jól ismerte, illetve a fiatal Kölcsey az irodalmi ízlés haladtával miért talált benne általa hibának vélhető jelenségeket.

Erdemes lenne még folytatni a sort, de lehetetlen röviden összefoglalni a felhalmozott adatokat. A címekből egy másik tény is megállapítható: a XX. századi irodalom jelentős szerepének, azon belül is az 1950-es évek után keletkezett alkotásoknak a hangsúlyozása. Nem kifejezhető szempont az sem, hogy egy szűkebb vidék modern irodalmát helyezi a fókuszba. Hévíz, Zala, a nyugati országrész irodalmi élete elevenedik meg a versekben, a versek elemzésein keresztül. Az *Egy Bertók-vers háttere* című írásban a személyes sors (az Ady, majd Nagy László kapcsán feltett kérdés merül fel újra: „... akkor költő vagyok én?” (158.)) mellett a nagyváradi világ jelenik meg, majd ebből bontakozik ki a gazdag helyrajz, mindez összekötődik: nemcsak egy élet töredéke, hanem egy város élete alkot érdekes egységet. Bertók hűvös helyi fogadtatásának, majd kényszerű elköltözésének tematikai kerete a verselemzésen túlmutatva ismerteti egy költő életét, és általa a kort is.

A fenti jellegzetességgel nagy rokonságot mutató rész a *Hévíz visszakértült Zalához* című írás. Megint többet kapunk egy elemzésnél: egy *szabálytalan elemzést*. Az alapot jelentő vers tartalma kitérül, a pusztán verstani megközelítésnél messzebbre jut, és olvasóként megtudhatjuk: miként tudott az adott korban visszailleszkedni egy család a kényszerű távollétből. A Major-Zala Lajos által Hévízen megvásárolt nyaraló kisebb irodalmi-művé-

szeti központtá alakult. Banálisnak nevezhető közgazgatási rendelet okozta, hogy Hévíz ideiglenesen Veszprém megyéhez tartozott, de ez az esemény, vagyis a rendelet visszavonása kitűnő pillanat volt egy *alkalmi vers* megírására. Az *alkalmi vers* megjelölést szándékosan használtam, mert mint a kötet szerzője említi: Major-Zala szeretett alkalmazni verseket írni. Annak ellenére, hogy ehhez a műfajhoz pejoratív jelentés párosul, a magyar irodalomtörténetben sokan művelték: például maga Csokonai is.

Ezekből a kiemelésekből látszik: nem egyszerűen egy irodalommal foglalkozóknak szánt kötetrel találkozunk, hanem annál nagyobb közönségnek készült művel. A főcím jellemzi magát a kiadványt a legjobban: *Versvilágok*. Ez a könyv a versek értelmezésén túl komplexebb ismereteket sűrít magába, Laczkó András a körük épülő világot mutatja meg mindenki számára élvezhető formában. Átfogó irodalmi képével, és közérthetőségével még az iskolai oktatásban is sikerrel használható.

Szabó István Pál

Kutas Ferenc:
Az elbeszéléstől a kétszintű érettségi dolgozatig
Szövegalkotás és szövegértés a középiskolában
Mozaik Kiadó, Szeged, 2006. 267 o.

1998-ban jelent meg először Kutas Ferenc segédkönyve *Az elbeszéléstől az érettségi dolgozatig* címmel. Alcíme: *Fogalmazástanítás a középiskolában*. 2004-ben jelent meg a negyedik, változatlan szövegű kiadása. Az új érettségi rendszer bevezetése a kötet utolsó fejezetét érvénytelené tette, ezért vált szükségessé az átdolgozása. A cím és az alcím változása tükrözi a könyv anyagának változását is.

A könyv eredeti szövege egyetlen ívben követi a középiskolai fogalmazástanítás menetét a kezdeti lépésektől az érettségi dolgozatig. Mint ahogy a cím ígéri, valóban az elbeszélő fogalmazás szerkesztéséből indul ki, erre fűzi fel az alapvető szerkesztési, stilisztikai és fogalmazási ismereteket. Csak a legszükségesebb elméleti ismeretek rendszerét vázolja és határozza meg; a hangsúlyt a fogalmazási ismeretek gyakorlati alkalmazására helyezi. Bőséges példanyaggal dolgozik, valóban „élő” dolgozatokból válogat. Szövegüket elemezve tanít szerkeszteni, fogalmazni.

Alapelve a tervszerűség. A szerző mindvégig azt bizonyítja, hogy a fogalmazási ismereteket ugyanolyan tervszerűséggel kell tanítani, mint a grammatikai vagy irodalmi ismereteket. Az elbeszélő, a leíró fogalmazás, a jellemzés szövegfajtáin át jut el a könyv a középiskola központi szövegfajtájához, az értekezéshez. Ennek válfajait (szövegtípusait) rendszerezi, elemzi, és megtanítja szerkesztésük, kidolgozásuk módját — ugyancsak tanulók által írt példaszövegek segítségével. Így ér el a korábban érvényes érettségi dolgozatok szerkesztéséig. Az új kiadás szövege eddig a pontig szinte változatlan. Funkciója sem változott: megalapozza az írásbeli érettségire való közvetlen felkészülést. Innen azonban új fejezet kezdődik.

Az új fejezet címe: *Felkészülés az érettségi dolgozatra*. E ponttól kezdve megváltozik a szöveg rendező elve: minden az új érettségi rendszerének van alávetve. A szerző az érettségi feladatsorának minden elemével foglalkozik. Közli az elméleti alapjait,

tanulók által 2005-ben írt dolgozatok elemzésével megtanítja, mi a jó megoldás, miért jó (vagy rossz), és hogyan kell a feladatokat jól megoldani.

A középszintű érettségi *szövegértési* feladatát az ún. Adler-elmélettel alapozza meg, ennek alapján csoportosítja a szövegértési feladatok kérdéseit, majd gyakorlószöveg segítségével alkalmaztatja a tanulókat.

A *szövegalkotás* feladatai közül az *érveléssel* foglalkozik sokat, vitatva, mégis elfogadva annak *szövegtípus*ként való értelmezését. (A szerző az érvelést az értekező fogalmazások szerkesztési *módszere*nek tartja.) A jó érvelés ismérveit a 2005-ben írt érettségi dolgozatok elemzésével bontja ki. Az *egy mű értelmezése* feladattípus feldolgozásakor visszautal a könyv első fejezetére, ahol ezzel részletesen foglalkozik, de a példák elemzése itt sem marad el: egy *lírai* és egy *epikai* mű értelmezését vizsgálja, majd gyakoroltatja. Az *összehasonlító elemzést* — az eddigiekhez képest — a középiskolában új szövegtípusként tárgyalja, s ennek megfelelő alapossággal készíti elő megírását. Két József Attila-vers (*Mama—Anyám*) összehasonlításának lépéseit követi módszertani alapossággal.

Az emelt szintű érettségi feladatainak megoldását az a vissza-visszatérő megállapítás fogja össze, hogy erre *négy éven át készülni kell, s ezt bizonyítja is a szerző. A nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor* kérdéseit tipizálja, utal megválaszolásuk módjára. A feldolgozás érdekessége, hogy a szerző reprezentatív minta alapján értékeli és példákkal illusztrálja a Békés megyében — 2005-ben — emelt szinten érettségizők feladatonkénti teljesítményét. Az *egy mű értelmezése* c. feladathoz elméletben már nem tesz újat, de a gyakorlati példa egy *dramai* mű részletének elemzése (Madách: *Ember tragédiája* — falanszter-részlet). Így — a középszintű érettségi azonos feladattípusának feladataival — teljessé válik a műnemek értelmezésének köre.

A *reflektálás* elkészítésének módszerét két re-

mekkel, 2005-ös érettségi dolgozatból vett példa elemzésével mutatja be.

A *gyakorlati írásművek* feladatkörének példái a leggazdagabbak. Tanulók által írt és fiktív példaszövegeken mutatja be a várható feladatok példáit. Ezek mindegyikének meghatározását adja, stílusjegyeit és formai követelményeit rögzíti. A hivatalos írásművek hat, a publicisztika öt szövegtípusára ad példát. A példák sorát a számítógépes (internetes), újabban keletkezett műfajok (szövegtípusok) ismertetésével és példáival zárja. (A honlap, a számítógépes körlevél, a blog).

A könyv mellékletében az értekezés minden változatára és minden érettségi feladattípusra ad példát, ill. gyakorlófeladatokat a szerző.

Minden feladattípus után ott szerepel a *Tanácsok a ... (pl. összehasonlító elemzés, reflektálás stb.) feladatának megoldásához* c. ajánlás, hogyan lehet az érettségien jól megoldani az adott feladatot.

A könyv stílusa olvasmányos. Olyan nyelven fogalmazott a szerző, hogyha a tanuló önállóan veszi kezébe a könyvet, könnyedén boldoguljon vele.

Feladatgyűjtemények sora jelent már meg az új érettségi bevezetése óta, de olyan segédkönyv, amely a feladatok megoldását is megtanítja az érettségiző diákoknak, kevés született. *Ez lehet a könyv újdonsága és varázsa.*

A szerző Útmutatót is írt könyvéhez, amelyben a módszertani javaslatok mellett tartalmazza a könyv feladatainak helyes (lehetséges) megoldását.

Aszódi Gabriella

Az Örkény-dráma Európában

L. Erdélyi Margit: *A groteszk relációi drámákban* (*Örkény-drámák interpretációja*)

A groteszk és az Örkény-drámák szakértője, L. Erdélyi Margit könyve a Nap Kiadónál látott napvilágot 2002-ben. A szerző a hat legörkényibb színpadi mű elemzésére vállalkozik. Ennek megfelelően munkáját hat fejezetre tagolja, ezeket megelőző Bevezetésben pedig megfogalmazza vizsgálódási szempontjait, a drámák kiválasztásának kritériumait, valamint előrevetíti formai, illetve tartalmi vonatkozású kutatásának igényességét, sokrétűségét éppen az interpretáció tárgyául választott drámák által kínált minden szempontú sokoldalúság, rétegezettség okán. L. Erdélyi Margit tudományos igényességgel igyekszik megragadni az Örkény-drámákban érvényesülő groteszk „kettős látást”, a drámák műnemi, műfaji, illetve műfajonkívüliségének szélsőségeit, továbbá a formai összetevőn belül a tér- és időtényezőket is. Az egyes művekben tettenéri a tartalmi vonatkozású önisméret, önazonosság, az identitászavar, -vesztés kérdéskörét, céljával tüzi ki a drámákban jelentkező tipikus magatartások, tettek, gondolatok 20. századi történelmi-társadalmi eredőjét is feltárni (mintegy annak bizonyítására, hogy az örkényi groteszk megjelenésforma nemcsak a láttatás, a tükrözés eredménye, hi-telességét a valós társadalmi-történelmi változások erősítik és teszik végérvényessé.)

Az alkotásmódszeren és ennek megjelenésformái, az esztétikai összetevők elemzésével és szét-elemzésével sem marad adós a szerző: a groteszk eszközeit szétválasztja az abszurd, a szatíra, a humor, a komikum, valamint a tragikum esztétikai minőségeitől, és nem riad vissza az ebből következő összehasonlító vizsgálatoktól sem (nyugati abszurd, illetve keleti abszurd/groteszk drámák irányába). A fent változt szerzői sokoldalúság nem öncélú, a szerző a drámaelméleti vizsgálódást irodalompedagógiai célok szolgálatába igyekszik állítani.

Az első magyar groteszk dráma, a *Tóték* epikai (filmforgatókönyv, regény), illetőleg drámái változatainak összevetése magyarázatot ad ez utóbbi világsi-

kerére. A dráma világsikere összefügg a groteszkkal, ezért tüzi ki céljával a szerző annak bizonyítását, hogy „az abszurd és a groteszk befolyásolja a dráma réteg-értékeit: az alakokat, a szerkezetet, a nyelvet, a cselekményt, a hely- és időtényezőket, valamint a világnézetit szint értékeit is” (18.).

A drámái kompozíció elemzése során megfogalmazásra kerül, hogy „A hely- és képváltások a második rész vége felé felgyorsulnak”, s ez szorosan összefügg Tót megaláztatásának fokozódásával. E kálvária lépcsőfokai a műben jelképesen szerepeltetett tárgyakhoz köthetők. A további elemzés minden lépése a műben — a realiztikus ábrázolás hátrányára — egyre jobban erősödő, groteszk szerkezetbe ágyazott nyelvi kommunikációs zavar, az abszurd megvilágítását szolgálja. A dialógusok nyelvének, valamint a szerzői utasításoknak a vizsgálata is azt hivatott erősíteni, hogy az örkényi nyelvhasználat a komikus hatáskeltés eszköze, ez pedig olyannyira elmélyíti a morbid és abszurd minőséget, hogy ez már tragikus konnotál, tehát a groteszk nézőpontot erősíti.

A groteszk esztétikai kategória, a groteszk látásmód és struktúra a dráma műfaji besorolását is megnehezíti. A szerző szerint „tisztai modellről (műfajról) drámaelméleti szempontból sem beszélhetünk a *Tóték* esetében” (17.), mert „a groteszk művön belüli konstituálódása által az író 'kikezdi' a műfajt, a sajátosság rálátása 'lefokozza' annak eredendően (drámaelméletileg) egyértelműen kezelhető értékeit” (17). A groteszkre való rámutatás folyamata nem várt interpretációs gazdagságot eredményezett, a dráma konnotációs szféráját az írói igazság kiaknázása irányába tágitotta, s így nyilvánvalóvá vált a realiztikus felfogás beszűkült, mondanivaló-meg-rövidítő jellege. Ezen a ponton jelentkezik az általánosítás és összehasonlítás lehetősége: a sajátosan közép-kelet-európai és sajátosan magyar író sajátosan modern is, modern és posztmodern irányzatok alap-gondolatának megfogalmazója, de ugyanaz, ami sa-

játosan közép-kelet-európaivá teszi, el is távolítja a nyugati abszurd képviselőitől. A sajátos közép-kelet-európaiság bizonyítása a *Tótek* konnotatív értelmezése.

A *Karakterjáték groteszkben* című második fejezet a *Macskajáték* című drámai mű elemzését tartalmazza. Az örkényi témaválasztás (idős emberek szelme) indoklása során a szerző hangsúlyozza a kettős esztétikai értékrend érvényesülését, melyet Örkény ezúttal is a groteszk struktúrájával oldott meg. A dráma színhelyének megválasztása sem önkényes: az örkényi életrajz bizonyos elemeinek a részletezése során a szerző arra a következtetésre jut, hogy a dráma „világosan konnotálja a hazaszeretet érzését, az otthon lenni biztonságérzet fontosságát” (26–27), valamint a tipikusan magyar, illetve általános emberi kettősséget is. A továbbiakban L. Erdélyi Margit elutasítja a „drámaválozat” abszurd, illetve tragikomédia besorolását, és gazdagon érvel az a gondolat mellett, hogy Örkény ezúttal is a groteszk látásmódot, esztétikai minőséget és műstruktúrát érvényesítette. Örkény most is „tudatosan alkalmazza a groteszk építkezés tartalmi és szerkezeti elemeit, s szerkesztési eljárása már a posztmodern csíráját hordja magában” (28.). Érdekes és tudományos szempontból gyümölcsöző annak felismerése, hogy a szatíra rovására felerősödik a lírai tényező: a főhős szabadságjogának érvényesítése a lírai átéltségből származik. Ez Örkénynél formailag nagyon visszafogottan jelentkezik, feszültségnövelő erőre tesz szert.

A *Macskajáték* a jelen elemzés szerint középpontos dráma, mely Orbánné passzívnak minősülő személyiségéhez való viszonyulásokból áll össze drámai egésszé. Ezeket a viszonyulásokat, illetve viszonyváltozásokat frappánsan érzékelteti a szerző által készített ábra, mely a mű összes szereplőjét három koncentrikus körbe rajzolja, melynek középpontja Orbánné. A rajzos ábra többszörös célt valósít meg: a főhőshöz való viszonyulások sokrétűségének, a szereplők drámai funkciójának érzékeltetése, a főhős központi kisugárzásán túlmenően a groteszk minőség negatív összetevőinek hangsúlyozása.

A fatális, az infantilis és a triviális élethelyzetek, megnyilvánulások, valamint a groteszk ceremóniák, rítusok a realiztikus felfogás szerint semmitmondók, redundánsak, a groteszk művilág teljességének viszont elengedhetetlen tartozékai. Ebben az Örkény-drámában sem hiányozhat a művilágon belüli kapcsolatot a történelemmel, a keretfunkciót betöltő fényképétét.

A *kettősség értéke, az érték kettőssége a Vérrokonokban* című harmadik fejezet az epikai előéletet nélkülöző, ennek ellenére epikai jellegű *Vérrokonok* című mű interpretációja. A groteszk látásmód ebben az esetben oly módon absztrahálódott művilágot teremtett, melynek tartalmi és formai értékrendje következetesen ambivalens. L. Erdélyi Margit a Borkor-lét tartalmiságát a nemzeti és egyéni identitástudatban, illetve az ezt szolgáló fanatikus hitben látja. A dráma „alig-cselekménye” eme identitástudat vállalásának, illetve elutasításának fonalára van fűzve.

A formai összetevő taglalása során a szerző az

abszurd dráma több formai megoldását is felleli a drámában, de szerinte az ábrázolt művilág a „groteszk szélesebb és egy árnyalattal enyhébb világába” (44.) is besorakozik. A groteszk kettősségek drámájában az epikai-drámai műnemi kettősségen túlmenően felmerül a műfaji besorolás gondolja is, melyet egy másik kettősség, a kétszintes dráma elfogadás, ennek kettős szintje, illetve kettős értékrendje old meg megnyugtatóan.

A drámai szereplők egyrészt a bokorság-mivolt tautológiái, de ugyanakkor ellentétek és különbözőségek hordozói is. Az egyes szereplők ambivalens személyiségjegyeinek, bokori kettősségeinek, illetve a groteszk kisember tipikus vonásainak, ésjárásnak, párbeszédeinek, cselekvéseinek, magatartásának, viszonyulásainak számbavétele oly kimerítő, hogy elvezet két tragikus groteszk férfihős szembenállásáig: a fenntartás nélküli hit és a jobbitó változásokat előidéző kétegy megtestesítőjéig. A szerző a művilágbeli tárgyak, anyagi dolgok célzatosságát, illetve groteszk kéarcúságát is elemzi.

Az interpretáció bizonyítéka egyrészt annak, hogy az örkényi kettős látás hogyan nyert megfogalmazást a minden formai összetevőt átható groteszk forma által, másrészt annak, hogy hogyan lehet ez a groteszk eszközeivel formált mű egy korszak, egy nemzeti magatartás, a kelet-közép-európai történelem egy szeletének irodalmi dokumentuma.

A *Kulcskeresők* elemzését az *Önámítók drámai térben* című fejezet nyújtja. A cím találoan megadja a drámai világ megértéséhez szükséges fogódzókat: a szereplők által képviselt tartalmi összetevők eredőjét, valamint jelzi a drámaiban szűk tér-, és időkoordinátákat. Az „önámító” fogalmának részletes körüljárása után indoklást nyer a tárgy- illetve hősválasztás, melynek célja a magyar mentalitás és történelem sajátos jellegének érzékeltetése. Az örkényi sajátos tériségben megjelenő szereplők a drámai szituáció felállításának pillanatától a főhőshöz, illetve ennek alapszituációt teremtő tettehez való viszonyulásaikban „valósulnak meg”. Ezeknek a viszonyulásoknak az elemzése során a szerző felrajzolja a szereplők konfigurációját: a középpontban levő Fóris, a tettét átértékelő, megszipító nagy manipulátor, A Bolyongó, kinek ellenpontja a könyörtelen realitásra figyelmeztető Bodó, illetve a Nobel-díjas tudós. A három nőfigura rokon vonásainak hangsúlyozása éppoly súlyllyal esik latba, mint karakterjegyek helyének és funkciójának a megkeresése. Benedek a főhős jellemének kicsinyített mása, mindketten a kudarc, a bűnbakkeresés hősei. A karakterek rajzában érvényesülő dinamizmus a szereplőket a valóságelv tengelyéről (kivétele A Bolyongó) a manipulátor sikeres stratégiájának eredményeként az örömvilág tengelyére sodorja. Ez a dinamizmus a dialógusokban és eseményekben is érvényesül, aminek következménye a drámavilág tetteinek, hőseinek előbb elítélő, majd felmentő, heroizáló újraértelmezése. L. Erdélyi Margit mint az Örkény-életmű egészének jó ismerője nem hallgatja el sem a rokon hősöket, sem ezeknek pandanjait az egyetemes irodalomban. A tágabb összefüggések láttatása teszi érthetővé az Örkény-

hősök léteinek szubsztanciáját: eszmék különböző művilágok szövetébe süllyesztett képviselői.

A *Kulcskeresők* művilágának szerkezetét a már említett dinamizmus mellett a zárt tér koordinátái határozzák meg. A zárt térből való szabadulás lehetetlensége groteszk szituációt teremt, melyben egyrészt végbevihető a tervezett tudatformálás, másrészt az értelmezés az országhatárokhöz kötött magyar mentalitás felé, illetve az önámítás világából való kitörés lehetetlensége felé tágítható.

A *Pisti a vérzivatarban* című drámának szentelt fejezet címe: *Pistiségünk, avagy drámái önképünk a groteszk csúcson*. E fejezetet a szerző nagyobb körültekintéssel, gazdagabb irodalomelméleti és –történeti anyagot felhasználó leíró és összehasonlító elemzésekkel indítja. A Pisti-dráma összetettsége, szintézis jellege, abszurdot és groteszket magas fokon egyesítő művilága kívánja meg az igényes megközelítést. A megközelítés gazdagsága, sokszempontúsága viszont beárnyékolja a mű tulajdonképpeni elemzését. A bevezetés az abszurdnak, majd a groteszknak a szakirodalomban felbukkanó különböző értelmezési lehetőségeit vizsgálja fel azzal a kimondott céllal, hogy a terminológiai bizonytalanságokat megszüntesse, illetve hogy a nyugat-európai és kelet-közép-európai szemléleteket összehasonlítsa. Az irodalomelméleti terminusok értelmezésének, illetve az örkényi groteszk nyugati és kelet-közép-európai kontextusban való láttatásának az első fejezetben lett volna a létjogosultsága éppen a további fogalomzavar elkerülése, illetve a rákövetkező egyedi megvalósulásmódmak interpretációjának jobb megértése érdekében.

A Pisti-dráma megértése és megértetése különböző fogalmak szétválasztását is szükségessé teszi: így kerül sor a szatíra, a humor, a logikai paradoxon, illetve stilisztikai paradoxon meghatározására, valamint az örkényi groteszk másságának megfogalmazására, mely mind az abszurdtól, mind a groteszktól különbözik „a többszempontú szemlélettel, a többszólamúsággal” (78.), a művilág heterogén jellegének megőrzésével, a hősök sorsának viszonylagos statikusságával. Örkény paradoxonjai „korunk alapvető élet-, lét- és hiátustényeit rögzítik (79.).

A továbbiakban a szerző számbaveszi mindazokat a világirodalmi analógiákat, melyek bizonyos szempontból korrespondálnak a Pisti-drárával (Camus: *Caligula*, Beckett: *Godot-ra várva*, Dürrenmatt, Ionesco, Franz Kafka), majd a kulturális kontextusban hozzánk legközelebb álló szerzők (Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Václav Havel, Peter Karvas, Ivan Bukovcan) azon műveire tér ki részletesen, amelyek a groteszk vagy valamely összetevője okán párhuzamba állítható Örkénnyel. Údvözlésre méltó a szerző körültekintő, a kelet-közép-európai groteszket mélyreható ismeretek alapján árnyaló és összehasonlító szándéka éppúgy, mint a magyar irodalmi vonatkozások (Weöres, Kornis) részletezése is. A Madách Tragédiájával való összehasonlítás során rámutat a rokon jellegzetességekre (eszmei kisugárzás, egyfe-

lől a történelem évszázadainak eszmevonulatai, másrészt egy fél évszázadnyi történelem stációi jelen időbe ágyazva, a főalakok jövőhítenek analógiája, a tömeg patológiai jegyei mindkét drámában), de a másságok kihüvelyezésével sem marad adós.

A dráma tulajdonképpeni tartalmi és formai megközelítése a mozaiképitkezés indoklásával kezdődik. A lírai átéltség Örkénynek ennek a drámájában is fellelhető az intellektuális megértettség szomszédságában, mely utat nyit „sajátos groteszk realizmusának a posztmodern törekvések abszorbeálásához” (88.). A kétszintesnek vallott drámában, hol „a mindennapok eseményei s a történelem összefonódik” (89.), L. Erdélyi Margit soron követi a főszereplő szokatlan megsokszorozódását, a gondolatváltás technikáját, mely a groteszk szemlélet rendezővel szerint életit a szöveget. Végül a sajátosan összetett tragikus komikum megjelenésformáira mutat rá.

Örkény utolsó drámája, a *Forgatókönyv A jelenlét többértelműsége a drámában* című fejezetben kerül bemutatásra. A dráma címe és műfajisága L. Erdélyi Margit szerint szorosan összefügg egy tragédia forgatókönyve cirkuszi helyszínén. Az alakrendszer a drámában betöltött jelentős szerepe miatt az elemzésben is előnyt élvez. A Mester mint manipulátor, majd Barabás Ádám mint a koncepciók per vádlottja az örkényi dráma világ hasonló funkciójú szereplőivel párhuzamosan kerülnek bemutatásra. Az az örkényi technika, amely a szereplők „jelenlétváltásaira” (103.) épít, mely egymásra csúsztatja a lexikális mezőket, múlt és jelen idősíkjait, megnehezíti a befogadást, ezért vállalkozik a szerző a történelem és magánszféra összefonódásában megjelenített élettények rendezésére, epizálására. Örkény logikai rendezése eszmetengellyé áll össze, „amely a múlt és a jelen, a történelem és az adott kor valóságának tanulságait összegezi” (107.). Bizonyítást nyer, hogy az adott életanyag és az interperszonális viszonyváltozások Örkény sajátos világlátásának, a groteszk és abszurd értékrendbe ágyazott tartalmi és formai elemeknek köszönhetően a tragikusság és az örök emberi kifejezését szolgálják.

Befejezőként hangsúlyozni szeretnénk, hogy L. Erdélyi Margit könyve a vállalt irodalompedagógiai céloknak messzemenően megfelel, de haszonnal forgathatja az irodalom-, illetve drámaelméleti szakember is, hiszen az a széleslátókörűség, mely a szerző sajátja, az Örkény-dramák elemzése során olyan összefüggésekre nyit rálátást, melyek nemcsak az örkényi, illetve magyar groteszk megértetését segítik elő, hanem a tágabb összefüggésrendszerben elhelyezkedő nyugati, illetve kelet-közép-európai abszurd és groteszk párhuzamait és másságait is érzékeltetni tudja. L. Erdélyi Margitnak köszönhetően megtudhatjuk, hol van Örkény Istvánnak és vele együtt nekünk a helyünk Európában. A történelemben. E irodalomban.

Sájer Laura

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

Az alábbi, integrációra törekvő ötletet és a hozzá fűzött alapos bemutatást *Érsok Nikoletta Ágnes* tanárnőtől kaptuk.

HELYESÍRÁS A SZÁMÍTÓGÉP ELŐTT

Tanítványaink egyre több időt töltenek a számítógép előtt. Úgy vélem, ezt mindenképpen ki kell használnunk, hogy motiváltabbá tegyük diákjainkat, és az egyes tantárgyakhoz kapcsolódó ismereteiket összekapcsoljuk.

A szövegszerkesztő használatával — a szakmai tárgyakat tanító kollégákkal együttműködve — a magyar nyelvi órákon is kell foglalkoznunk. Vannak olyan tanulók, akik szívesen készítik el beadandó dolgozataikat, házi feladataikat szövegszerkesztővel. Véleményem szerint az így készült dolgozatokat el kell fogadnunk, ám a kézírást sem szabad teljes mértékben mellőznünk. Fel kell hívni a diákjaink figyelmét arra, mely esetekben és milyen formai követelményeknek megfelelő géppel irt dolgozatok adhatók be.

A szövegszerkesztő helyesírás-ellenőrzőjét természetesen ilyenkor használhatják a gyerekek. Mivel leendő munkahelyükön a kézírással szemben a szövegszerkesztővel készült írások szerepe nő, fontosnak tartom, hogy a magyar nyelvi órákon a diákok megismerkedjenek a helyesírás-ellenőrzővel, annak előnyeivel és korlátaival. Sőt a középiskolában ennek ismeretében célszerű nagyobb hangsúlyt fektetni bizonyos helyesírási szabályok ismeretére, elsajátítására.

A helyesírás-ellenőrző használatának vizsgálatára a számítógépterem a legideálisabb hely. Sajnos sok iskolában nem könnyű megoldani azt, hogy egy 30-40 fős osztály magyaróráját a gépteremben tartsuk meg. Talán egyszerűbb megoldás, ha egyeztetünk a számítástechnikát tanító kollégákkal, és a magyartanár (a számítástechnikát oktató tanárral együtt) a számítástechnika-óra keretén belül tart órát a helyesírás-ellenőrző használatához kapcsolódóan. A szaktárgyat oktató kollégákkal mindenképpen szükséges egyeztetnünk, hiszen amíg a diákok nem ismerkedtek meg a szövegszerkesztővel, addig nem érdemes ilyen jellegű órát tartanunk. Tehát a tantárgyi koncentrációt megvalósítva a szövegszerkesztési és a helyesírási ismeretek elsajátítása után javaslom a géptermi foglalkozást. Ha valamilyen okból kifolyólag az iskolán belül nem kivitelezhető a géptermi óra, a diákok házi feladatként is megoldhatják az alábbi feladatokat. Nagyon fontos, hogy a tanóra előtt győződjünk meg arról, hogy a számítógépeken a helyesírás-ellenőrző beállításai azonosak legyenek. Az idővel való takarékoság érdekében célszerű a tanóra előtt a szöveget az iskolai hálózaton vagy a gépeken elhelyezni.

A helyesírás-ellenőrzővel a következőképpen szoktam megismertetni tanítványaimat:

A géptermi óra elején vagy az azt megelőző óra végén megbeszéljük, milyen elvárásaink vannak a helyesírás-ellenőrzővel kapcsolatban, majd a feladatok megoldása után visszatérünk a kérdésre, és megfogalmazzuk, mi az, amiben valóban számíthatunk a gépre.

A géptermi óra során kapnak a diákok egy szöveget, melyben számos helyesírási hibát találnak. A feladatuk az, hogy ezeket a hibákat a helyesírás-ellenőrző segítségével keressék meg, s foglalják össze egy táblázatban. A táblázatban fel kell tüntetniük a hibát, a gép által felajánlott javítási lehetőségeket és azt, hogy elfogadható-e a gép javaslata. Ha nem fogadják el a gép javaslatát, természetesen fel kell tüntetniük saját javításukat. (Az első feladat során tehát csupán a gép által jelzett hibák javítandók!)

Ezt követően újra elolvassák a szöveget, s a számítógép által nem jelzett hibákat és azok javítását tüntetik fel egy újabb táblázatban, vagy sorolják föl a füzetükben. Azokat a hibákat, melyeket a gép nem jelez, célszerű a szövegben kiemelteni a diákokkal, hogy a munka végeztével jobban szembetűnjön, mennyi hibát kellett a gép segítségével nélkül javítaniuk. (A szöveget nyomtatásban is megkapják, a táblázatot pedig csak nyomtatva, ezekkel ugyanis a következő órán még dolgozhatunk.) A szöveg javítása után a diákok csoportosítják azokat a hibákat, melyeket a gép segítségével sem lehet kijavítani.

Attól függően, hogy mennyi a rendelkezésünkre álló idő, a feladatok megoldását az egyes javítási fázisokat követően vagy az óra végén, esetleg a következő tanórán beszéljük meg. (A lehetőségektől függően az egyes lépéseket és/vagy a megoldásokat kivetíthetjük.) Fontosnak tartom, hogy valamennyi hiba javításáról essen szó, mert tapasztalatom szerint nehézséget okoz az olyan hibák kiszűrése, melyekhez a szöveget jobban meg kell érteni (pl.: írásjelhasználat, toldalékhány).

Végezetül a tapasztalatok összegzése következik. Tekintve, hogy a helyesírás-ellenőrző működése a szó-tárazás elvén alapul, a gép a vizsgálat során a szóhatáron nem lép túl, ezért általában az olyan szavak írása

esetén hagyatkozhatunk rá, melyeknél a szótárban lévő szóval való egyezés elegendő (pl.: magánhangzók időtartama, ly/j). A legtöbb szöveg esetében azonban a mechanikus javítás kevésnek bizonyul. A táblázatban is látható, hogy az írásjelezés, az egybe- és különírás és a kezdőbetűk írása során nem hagyatkozhatunk teljes mértékben a gépre. Nem tud a gép segítséget nyújtani akkor sem, ha a kívánt szó helyett véletlenül egy egyébként létező szót írunk le helyesen. Problémáink lehetnek továbbá az elválasztással, valamint az idegen szavak írásával. Ezek ismeretében célszerű felhívni a figyelmet arra, hogy a meglévő szótár bővítése és az automatikus javítási beállítások nagymértékben befolyásol(hat)ják a helyesírás-ellenőrző megbízhatóságát.

Összegezve tehát elmondható, hogy sok esetben támaszkodhatunk a helyesírás-ellenőrzőre, ám mivel a számítógép nem érti a szöveget, a gép előtt ülők nyelvi kompetenciája nélkülözhetetlen a nyelvileg hibátlan szöveg megalkotásához.

A hibás szöveg a gép által jelzett hibákkal:

Magyar Mr. Bean-rajzfilm az RTL-en

Április 6.-án este az RTL Klub f m sorában indul a Mr. Bean rajzfilm sorozat, amely első, angliai bemutatóján közel 4 milliós nézettséget ért el és ugyanúgy világsikere tart számot, mint Mr. Bean, azaz Rowan Atkinson él filmjei A 26 epizódból álló, összesen 52 külön történet feldolgozó rajzfilmsorozat Európa egyik legnagyobb animációs produkciója amely két éve készül Magyarországon, a nemzetközi hír varga stúdióban.

A „születése szerint” így magyar illet ség rajzolt Mr. Bean gyártása a Tiger Aspect Production megbízásából került Magyarországra: a sorozat gyártására kiírt nemzetközi versenytárgyalást a Varga Holdings Rt. nyerte. Ez az els eset, hogy egy ilyen volumen , világhír produkció Magyar stúdióban készül Több mint 420 m vész dolgozik a rajzfilmsorozaton Alexej Alexejev sorozatrendez és további hat epizódtrendez irányításával. A sorozaton dolgozik még Claudia Lloyd, a Tiger Aspect sorozat producere, valamint a Richard Purdum Productions figuratervez csapata is.

„A tévésorozat és a Mr. Bean, a Katasztrófafilm virágsikert ért el Mr. Bean tagadhatatlan vonzereje miatt. Ez rajzfilmre átvinni egy természetes lépésnek, az evolúció következ fokának t nt egy ilyen er s karakter esetében” - mondta Claudia Lloyd, a sorozat producere. „Az animáció egy sor új ötlet megvalósítására adott lehet séget, miközben a karakter teljesen megegyezik az el sorozat figurájával.”

Rowan Atkinson, a világ hír brit komikus, a Bean karakter "feltalálója" - és a filmsorozat producere - szinte ugyanolyan intenzíven vesz részt a rajzfilm készítésében, mint a f szereplésével készült él Mr. Bean filmekben.

Az elmúlt több mint 2 év során a rajzolt Mr. Bean figura minden egyes gesztusát, arckifejezését kamerák el tt "el játszotta" a Varga Stúdió animátorai, m vészei számára, így különleges és utánzhatatlan karaktere ugyanúgy "átjön", mint él szerepeiben.

(Az Index 2002. április 5-kei írása alapján)

Javaslat a jelzett hibák csoportosításához:

A JELZETT HIBÁK FŐBB TÍPUSAI

JELZETT HIBA	JAVÍTÁSI JAVASLAT	ELFOGADHATÓ?	HA NEM, MIÉRT?	JAVÍTÁS
Bean-rajzfilm	Bea-rajzfilm Beán-rajzfilm	X	Nem hibás. Nem magyar szó.	
első	első	√		első
milliós	milliós	√		milliós
értel	étel/érte/érttel/ értél/éttel	X	A gép egy szóalak elírásaként értelmezi.	ért el,
produkciója amely	produkciója, amely	√		produkciója, amely
Rt. nyerte	Rt. Nyerte	X	A pont nem a mondat végét jelöli.	
Tiger Aspect Production	—	√		
figuratervezőcsapata	—	X		figuratervezőcsapata

A szöveg a jelzett hibák javítását követően (szürkével kiemelve a nem jelzett hibák):

Magyar Mr. Bean-rajzfilm az RTL-en

Április 6.-án este az RTL Klub film sorában indul a Mr. Bean rajzfilm sorozat, amely els , angliai bemutatóján közel 4 milliós nézettséget ért el és ugyanúgy világsikere tart számot, mint Mr. Bean, azaz Rowan Atkinson él filmje. A 26 epizódból álló, összesen 52 külön történet feldolgozó rajzfilmsorozat Európa egyik legnagyobb animációs produkciója, amely két éve készül Magyarországon, a nemzetközi hír Varga stúdióban.

A születése szerint így magyar illet ség rajzolt Mr. Bean gyártása a Tiger Aspect Production megbízásából került Magyarországra: a sorozat gyártására kiírt nemzetközi versenytárgyalást a Varga Holdings Rt. nyerte. Ez az első, hogy egy ilyen volumen , világhír produkció Magyar stúdióban készül. Több, mint 420 m vész dolgozik a rajzfilmsorozaton Alexej Alexejev sorozatrendez és további hat epizódrendez irányításával. A sorozaton dolgozik még Claudia Lloyd, a Tiger Aspect sorozat producere, valamint a Richard Purdum Productions figuratervez csapata is.

„A tévésorozat és a Mr. Bean, a Katasztrófafilm virágsikerét ért el Mr. Bean tagadhatatlan vonzereje miatt. Ez rajzfilmre átvinni egy természetes lépésnek, az evolúció következő fokának t nt egy ilyen er s karakter esetében” – mondta Claudia Lloyd, a sorozat producere. „Az animáció egy sor új ötlet megvalósítására adott lehet séget, miközben a karakter teljesen megegyezik az elő sorozat figurájával.”

Rowan Atkinson, a világhír brit komikus, a Bean karakter feltalálója – és a filmsorozat producere – szinte ugyanolyan intenzíven vesz részt a rajzfilm készítésében, mint a f szereplésével készült él Mr. Bean filmekben.

Az elmúlt több mint 2 év során a rajzolt Mr. Bean figura minden egyes gesztusát, arckifejezését kamerák el tt el játszotta" a Varga Stúdió animátorai, m vészei számára , így különleges és utánozhatatlan karaktere ugyanúgy "átjön", mint él szerepeiben.

(Az Index 2002. Április 5-ei írása alapján)

Javaslat a nem észlelt hibák csoportosításához:

A NEM ÉSZLELT HIBÁK CSOPORTOSÍTÁSA

NEM ÉSZLELT HIBA	JAVÍTÁS	HIBA TÍPUSA	OKOK
6.-án	6-án	írásjelhasználat	jelentés
ért el és	ért el, és		
készül Több	készül. Több		
fő műsora	főműsora	egybeírás-különírás	szótárázás elve
rajzfilm sorozat	rajzfilmsorozat		
Bean film	Bean-film		
Bean figura	Bean-figura		
varga stúdió	Varga Stúdió	kezdőbetű	A szó köznévv és tulajdonnév is lehet(ne). automatikus javítási beállítás
produkció Magyar	produkció magyar		
2002. Április	2002. április		
világsikere	világsikerre	„értelmes hiba”	Az eredeti szó is értelmes, tartalmazza a szótár, de nem illik a kontextusba.
történet	történetet		
kiírt	kiírt		
éz	ezt		
sör	sor		
elő	élő		
nézettség	nézettség		

Továbbra is várjuk bármilyen jellegű ötleteiket, amelyek érdekesebbé, változatosabbá tehetik a magyar-órákat. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére: 1. postai úton: Raatz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28.

2. ímelen: raatz.judit@vnet.hu

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon: 363-02-76 Fax: 221-63-37

E-mail: trezorkiado@trezor.axelero.net Internet: <http://emil.alarmix.org/trezorbt/>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.